

ห้องกรมพระจันทบุรีนฤนาถ

หม่อมเจ้าปิยภัคตินารถ สุประคิมรัฐ

๑๒๐
๑๑ ๑๖๓

๑๑๑๑
๑๑

อภินิหารบรรพบุรุษ

สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
โปรดให้พิมพ์
เป็นของเจ้าภาพชำระ
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
หม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ สุประติษฐ

พ.ศ. ๒๔๗๓

มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

๑๑๑๑

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

กรุงเทพฯ ๑

๑๑๐

๐๑๖๓

๑๔๖๓

คำนำ

งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าขัยภักดีนารด สุประภิชู ข้าพเจ้า
ต้องกระทำหน้าที่เจ้าภาพตามคำสั่งซึ่งท่านผู้สิ้นชีพท้าวพันยกรวมไว้ การ
เลือกหนังสือสำหรับพิมพ์เป็นของข้าร่วมในงาน เห็นว่าท่านผู้สิ้นชีพก็
เป็นนักเลงสำสมหนังสือเรื่องเก่าอยู่ ควรจะเลือกเอาหนังสือในกองมรดก
นั้นเองมาพิมพ์ จึงให้คนเลือกไต่หนังสือเรื่องบรรพบุรุษเขียนในสมุดไทย
กระดาษข่อยขาวตัวหมึก ๕ เล่ม คำเนิรเนือความเช่นพระราชประวัติ
ในพระเจ้ากรุงธนบุรี ตอนหนึ่ง พระราชประวัติในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กัมภีร์มพระราชวังบวรแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
อันเป็นปฐมรัชกาลมาจนถึงรัชกาลที่ ๓ อีกตอนหนึ่ง เห็นเหมาะสำหรับ
แจกในการศพหม่อมเจ้าขัย ฯ โดยเหตุที่ราชสกุลสุประภิชู ทาง
สมเด็จพระบรมชนกนารดเป็นสายราชสกุลจักรวงศ์ ทางพระชนนีเป็น
สายราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตาก (สิน) จึงให้พิมพ์ขึ้นแจกข้าร่วมแก่
ญาติมิตรทั้งผู้อื่นซึ่งได้ ไปในการพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าขัยภักดี
นารด ณ เมรุวัดเข้ญุมบพิตรกุศลิตวนาราม เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๑

วังบางขุนพรหม

บริพัตร

๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๗๓

มหาอำมาตย์โท หม่อมเจ้าปิยภัคคีนารถ สุประดิษฐ์

ป.ช. ป.ม. ท.จ.ว. ม.ป.ร. ๕

องคมนตรี และกรรมการราชบัณฑิตยสภา

เป็นโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๕ กรมหมื่นวิศุขนาถนิกาย
และหม่อมชาย สุประดิษฐ์ ฉอยอุษา

ประสูติวัน ๖ ๓ ๒๒๖๕ นพศก พุทธศักราช ๑๒๓๘ ตรงกับวัน
ที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๐๐

ทรงผนวชพระเป็นนาคหลวงณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ
จำพรรษาที่วัดบวรนิเวศวิหารในพระพุทธรูปศักราช ๒๔๒๐

เข้ารับราชการเมื่อวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๐ ตำแหน่ง
นายเวรสารบรรณ กรมพระคลังกลางกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
แล้วเป็นเจ้าพนักงานงบประมาณ, เป็นนายเวรวิเศษของเสนาบดี, เป็น
อธิบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ, เป็นอธิบดีสรรพภาษี, เป็นปลัดทูลฉลอง,
และเป็นอธิบดีกรมฝน

ออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญ เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม
พุทธศักราช ๒๔๖๐

ประสูติโรคนครา ถึงชีพิตักษัย เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน
พุทธศักราช ๒๔๗๓

สารบัญ

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี	หน้า ๓
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์	” ๓๓
กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท	” ๓๐
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	” ๕๕
กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์	” ๕๗
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า	” ๖๓
กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ	” ๖๓

อภินิหารพระบรมราชูปถัมภ์
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

จักทำเนียบความคามมูลเหตุอภินิหาร แห่งพระเจ้ากรุงธนบุรีให้
ทราบ โดยนิยามประเดณเหตุดังนี้ ว่าครั้งกรุงเทพมหานครบรรพตวาราวดี
ศรีอยุธยาคือกรุงเก่า ยังตั้งดำรงสมบูรณเป็นราชอาณาจักรโดยปรกคิอยู่
ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเก่าทรงพระนามว่า พระบาท
สมเด็จพระบรมราชาธิราช พระพุทธเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ครองศิริราช
สมบัติเป็นบรมกระษัตริย์ที่ ๓๒ ในกรุงศรีอยุธยาโดยฉาศุขสวัสดิภาพ
ไพบูรณ์ไ้สามปี ในแผ่นดินนั้นเจ้าพระยาจักรีศรีมหานายก ตั้งบ้าน
เรือนอยู่ใกล้กำแพงพระมหานครกรุงศรีอยุธยา ในกาลครั้งโน้นนั้น จีน
มีชื่อไทยสองเป็นชนพคณันนายอากรขบขันเเย แลกอบด้วยภรรยาทาส
ชายหญิงแลทรพยสมบัติโดยสมบูรณ จึงเข้าไปฟังขารมีอาไศรยที่ขู่
นำบ้านท่านเจ้าพระยาจักรีมาช้านาน จนภรรยาตั้งครรภ์กำหนดไ้ ๓๐
เดือน ก็คลอดบุตรชายคน ๑ ในจุลศักราช ๑๐๘๖ ปีชวดฉศก กุมาร
บุตรจีนไทยสองชนพคณันนั้น มีศิริรูปประพรณสัณฐานงามยิ่งนัก โดย
ลักษณะกุมารนั้นเป็นจักรศกกาย คือ อธิบายว่าวิกทั้งแต่เท้าถึงสฤษฎะคือ
เป็นมิชณิมะกายไ้ส่วนหนึ่ง แลวิกทั้งแต่สฤษฎะคือถึงผมหกแห่งหน้าผาก
เป็นส่วนหนึ่ง แลวิกทั้งแต่สฤษฎะคือระวาดันออกไปถึงปลายนิ้วมือข้างซ้าย

เป็นส่วนหนึ่ง ข้างขวาเป็นส่วนหนึ่ง ทั้ง ๔ ส่วนนั้นยาวเสมอกัน ไม่กำเกิน ที่สะท้อนเป็นหลุมลึกลงไป พอผลหมาตงทั้งเปลือก ผักกัษสามัญชนทั้งหลาย จึงว่าเป็นลักษณะจักรัศกาย คือรูปศิวิกาย เป็นส่วน สี่เหลี่ยม กุขังพระพุทธรูปลัษณ แห่งองค์ สมเด็จพระสมณ โศคม อึงขณะกุมารนั้นคลอกออกมานั้น อากาศก็ปราศจากเมฆหมอกไม่มีฝน แต่ขณะนั้นยังเกิดอะสนัษยัทว์ ผ่าลงมาที่ตรงเสาศังเรือนแห่งห้องกุมารคลอกนั้น แต่กุมารนั้นหาเป็นอันตรายไม่ ด้วยเหตุชะขารมีบรมโพธิสมภารของกุมาร จะไ้เป็นบรมกระษัษย์วิษัศสาสนุประถัษภก บกย่องพระบวรพุทธรุศาศนาในสยามประเทศนี้ และจะไ้กำรงพระมหาเสวตรฉัศรเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรีประเทศบางกอก ครั้นกุมารคลอกไ้สามวันมีงูเหลือมใหญ่เข้าไปชคเป็นทกษิณาวัต อยู่ในกระถัง โขบรอยกายกุมาร ฝ่ายขิคามารคาของกุมารไ้เห็นงูใหญ่เข้าไปชคในกระถังของขตานั้น ก็มีความวิตกกถัษวโภยอันตรายต่าง ๆ หนึ่ง อรรณเนียมเงินมีเหตุร้ายยังเกิดชนเช่นนั้นแล้ว ฝ่ายขิคามารกาเขาข่มนำเอาขต ซึ่งยังเกิดในระหว่างเหตุร้ายนั้นไปฝังเสียทั้งเป็น ก็กำรซึ่งยังเกิดชนในเมืองไทยนี้ เงินไทยของนั้นจะทำกุจอรรมเนียมเม็งเงินนั้นไม่ไ้ เพราะด้วยเหตุเกรงพระราชอาญาพระเจ้าแผ่นดินไทย แต่จะต้งนำเอาขตนั้นไปทิ้งเสียให้พ้นบ้าน จึงจะสิ้นเหตุร้ายโภยอันตราย

ครั้นเวลาเช้าท่านเจ้าพระยาจักรัษย์ลงมาถวายอาหารบิณชขาตรแก่พระสมณภักษานัษนของท่าน ท่านจึงไ้ทราบความตามเหตุซึ่งมีกษยขตเงินไทยของ ฝ่ายท่านเจ้าพระยาจักรัษย์มีจักรคิภัสสังเวชกรุดนากับกุมารซึ่ง

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

จะถึงกาลอันตรายด้วยมรณะโภย ท่านจึงชอกุมารนั้นกับเงินไทยของ ๆ ก็
 ไม่อาจจะชักไต่ต้องจำเป็นจำอนุญาตยอมยกกุมารให้แก่ท่านเจ้าพระยาจักรี
 ภัยเกษมแต่เจ้าพระยาจักรีได้รับบุตรเงินไทยของมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญ
 ธรรมจนเจริญ ก็ไต่ลาภแลกรับยศเป็นอันมาก เจ้าพระยาจักรี
 จึงตั้งชอกุมารนั้นว่านายสิน เป็นเหตุนี้ทุกกล่าวมานั้น ครั้นนายสิน
 ค่อยเจริญใหญ่อายุได้ ๘ ขวบแล้ว เจ้าพระยาจักรีจึงไต่หน้ากุมาร
 ไปฝากไว้ในสำนักพระอาจารย์ทองคิมะหาเดรณวัคโกษาวาสน์ นั้นะ
 หนึ่งว่าวัคคสัง ครั้นนายสินเรียนหนังสือขอมไทยไต่เงินขอมบริบูรณ์แล้ว
 จึงเรียนคำภีร์พระไตรปิฎก สมควรกับคุณานุรูปชำนาญแล้ว จน
 อายุได้ ๑๓ ปี ในกาลครั้งนั้นนายสินก็จัดการตั้งบ่อนตั้งเป็นเจ้ามือ
 ในพระอาราม ชักชวนสานุศิษย์ในพระอารามวัคโกษาวาสน์ มาแทงตั้ง
 ฝ่ายพระอาจารย์ทราบประพฤติเหตุทั้งนั้นแล้วก็ลงโทษกับสานุศิษย์ทั้งหลาย
 ซึ่งเล่นเขยแทงตั้งนั้น ทว่าทุก ๆ คนแก่นายสินผู้เป็นเจ้ามือตั้งนั้น พระ
 อาจารย์ลงโทษทัณฑ์กรรมมีมือครอบ กับบันไดน้ำทำประหาร สั่งสอนให้
 เข็ดหลาบด้วยเป็นอันเหตุก่อความชั่วชั้ในพระอาราม มีคนนายสินแซ่
 น้ำคำแต่เวลาพลบค่ำเป็นเวลาเช้าด้วย แล้วพระอาจารย์ก็ไปสวด
 พระพุทธมนต์คาถาธรรมเนียมในพระอาราม ครั้นเลิกสวดมนต์แล้วเป็น
 เวลาประมาณยามเสศ พระอาจารย์จึงระฤกตั้งซึ่งมีคนนายสินแซ่น้ำไว้
 นั้น จะเป็นอันตรายอย่างไรก็หาทราบไม่ จึงไต่มนิมมระนาเคินลง
 มายังท่าน้ำพร้อมด้วยพระสงฆ์เป็นอันมาก ครั้นถึงบันไดน้ำก็เห็นน้ำท่วม
 ลวกระหลั่งแล้ว พระอาจารย์มีความวิตกว่านายสินจะมีอันตรายแก่

ชีวิตร้วด้วยอุทกโภยฤา จึงตั้งพระสงฆ์ซึ่งเป็นอันเถวาสิกนั้นให้รักไ้
 ตามไฟเทียบส่องหานายสิน ก็ภยนายสินที่วิมตะหลังวัด มีอนายนสิน
 บั้มักติดอกอยู่กับขันไค แต่ขันไคหลุดตอนขึ้นมาไ้ด้วยอำนาจบุญญา
 ยารมีของนายสินจะไ้เป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้น พระสงฆ์ทั้งหลายจึงแก้
 เชือกที่มัดมือนายสินคร่อมขันไคนั้นออก ภาเอาควมยังขนอก ฝ่าย
 พระอาจารย์แลพระสงฆ์ทั้งหลายไ้เห็นนายสินมีไ้เป็นอันตรายด้วยอุทก
 โภย ก็เป็นการประจักษ์อัศจรรย์ของนายสินยิ่งนัก พระอาจารย์กับ
 พระสงฆ์ทั้งหลาย ก็ชวนกันภาควนายสินเข้าไปในพระอุโบสถ ให้
 นายสินนั่งอยู่ท่ามกลางพระสงฆ์ทั้งหลาย เณรนำพระพุทธรูปปฏิมากร
 พระสงฆ์ทั้งหลายก็สวดพระพุทธรมนต์ด้วยพระคาถาบทชยันตะมงคลเป็น
 การกล้าย ๆ กับทำขวัญนายสิน ประเดมเหตุนี้เป็นการประจักษ์ของ
 นายสิน พระอาจารย์ไ้จักหมายเหตุไว้ ตั้งแต่คลอดจนไ้ว่าชสมเ้ค
 เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว จึงไ้รับเอาหมายเหตุนี้มา จึงไ้ยวากฎ
 สิบเนองคือเป็นลำดับดังนี้ แลข้อความตามลำดับไ้ดังนี้ด้วย ก็เป็น
 จกหมายเหตุของพระอาจารย์ทองคิ่วโกยวาคันทั้งสิ้น ครั้นฝ่ายหลัง
 นักปราชราชบัณฑิตย์ จึงไ้ไ้จักหมายเหตุต่าง ๆ มาผสมกันเป็นเรื่อง
 พงษาวะการลำดับความตามประสงค์ แต่ซากข้างเกินข้าง ด้วยยาว
 ยันสิ้นคเ์คังนั้น

ขณะนั้นนายสินอายุคัมไ้ ๓๓ ปี ท่านเจ้าพระยาจักร์จึงไ้ไ้แต่ง
 การมงคลค้กุนนายสินไ้โดยการเอิกกระเร็ก ค้ค้ค้ด้วยอำนาจเป็นขรรค
 มหาเสนาบดี ในเวลาที่ควรค้การ ขณะทำการมงคลค้กุนนายสินนั้น

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

มีมณฑลลงมาจับที่เพกาลเขมรจนนำปรางค์อยู่๘วันจึงหนีไปโดยที่ศานติก
แล้ว เจ้าพระยาจักรีจึงนำนายสินผู้เป็นบุตรบุญธรรมเข้าไปถวายตัวทำราช
การสนองพระเดชพระคุณเป็นมหาดเล็กในพระเจ้าแผ่นดิน คือ พระบาท
สมเด็จพระบรมราชาธิราชพระพุทธเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ฝ่ายนายสินทำ
ราชการเป็นมหาดเล็กอยู่เวรหลวงนายศักดิ์ บุตรเจ้าพระยาจักรี ครั้น
นายสินออกจากที่เฝ้าพระเจ้าแผ่นดินแล้วมีความอาสาไปส่งสำนักนี้อาจารย์
จีน อาจารย์ญวน อาจารย์แขก ไก่เรียนหนังสือและคักษาวิชาการศึกษาทุก
ภาษา พวกไก่ทั้งสามภาษาไทยชำนาญแล้ว ครั้นชายผู้หนึ่งนายสิน
ไต่ ๒๓ ปี เจ้าพระยาจักรีจึงประกอบอุปสมบทนายสินเป็นพระภิกษุ
สงฆ์ อยู่ในสำนักนี้อาจารย์ทองกี ฅวัดโกษาวาสน์ ครั้นนายสินเป็น
พระภิกษุสงฆ์ได้สามพรรษาแล้ว ก็ลาสิกขาบทละเพศบรรพชิตก็ออกมา
ทำราชการตั้งเฝ้า

ครั้งนั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชดำริเห็นว่า นายสินเป็นผู้ฉลาด
รอบรู้ขนบธรรมเนียมราชกิจต่าง ๆ โดยมาก จึงทรงพระราชดำริส่ปลุกษา
ท่านเสนาบดีว่า นายสินนี้ควรจะให้เป็นผู้ต่างประเทศพระนครวัดไ้ ท่าน
เสนาบดีก็เห็นควรโดยรับสั่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้นายสินเป็นมหาดเล็กรายงานด้วยราชการทั้งหลายในกรมมหาดไทย
แลกรมวังศาลหลวง พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชพระพุทธเจ้าอยู่หัว
บรมโกศ เสกัระระระศิริราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยาไ้ ๕๖ ปี ก็
เสกัระระระคกในจุลศักราช ๓๓๒๐ ปีขาด สัมฤทธิศกนั้น สมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอุทุมพรราชกุมาร นัยะหนึ่งว่าเจ้าฟ้าเอกมะเคือ ซึ่ง

หอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำรบค้ำตำแหน่งยศในที่อุปราช ไ้ครองศิริราชสมบัติแทนพระบรมชนกา
 อีราช เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๓ ในกรุงศรีอยุธยา แต่ครองศิริราชสมบัติ
 ไ้ ๓ เดือนเศษ ก็ถวายศิริราชสมบัติแก่สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า
 คือ เจ้าฟ้าเอกทัศ ซึ่งเป็นกรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๆ ใ้รับครองศิริราช
 สมบัติเป็นลำดับมาในจุลศักราช ๑๑๕๐ ปีชวดสัมฤทธิศก เป็นพระเจ้า
 แผ่นดินที่ ๓๕ ในกรุงเก่า ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระบรมราชา
 มหากระษัตริย์บรมไตรโลกนาถ เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่สุรุแห่งกรุงศรีอยุธยา
 ก็เสด็จแก่พระมาช้ำศึกในแผ่นดินที่ ๓๕ นั้น

ก็ครั้งแผ่นดินที่ ๓๕ ยังตั้งดำรงอยู่โดยผาศุขสวัสดิภาพนั้น พระเจ้า
 แผ่นดินที่ ๓๕ นั้น ท่านทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้นายสิน
 มหาเล็กรายงานเป็นข้าหลวงเชิญ ท้องตราพระราชสีห์ขึ้นไปชำระความ
 หัวเมืองฝ่ายเหนือ ครั้นกลับมาใ้ราชการมีความชอบมาก พระเจ้า
 แผ่นดินทรงพระราชดำรัสว่า ที่หลวงยกกระบัตรเมืองตากก็ถึงแก่กรรม
 ตำแหน่งนั้นว่างเปล่ามาช้านานแล้ว บัดนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
 พระราชทานตำแหน่งยศใ้นายสินมหาเล็ก ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของ
 เจ้าพระยาจักรีคนเก่า นั้น โปรดเกล้าใ้ดำรงตำแหน่งยศเป็นที่หลวง
 ยกกระบัตรเมืองตาก โปรดใ้ขึ้นไปช่วยราชการพระยาตาก ครั้นกาล
 ล่วงมาไม่ช้าพระยาตากก็ถึงแก่กรรม ฝ่ายหลวงยกกระบัตรสิน จึงเป็น
 ผู้ถือบอกข่าวตายลงมายังกรุงศรีอยุธยา ครั้นนั้นเจ้าพระยาจักรีคนใหม่
 มิใช่บิดาหลวงยกกระบัตรสิน จึงนำข่าวตายพระยาตากขึ้นกราบบังคมทูล พระ
 กรุณาใ้ทรงทราบใ้ ผาลองอัฐิพระยาตาก แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรด

เกล้า ๆ พระราชทานตำแหน่งยศ เลื่อนหลวงยกกระบัตร์สินให้เป็นที่พระยาตากด้วย เวลานั้นพระปลัดเมืองตากก็ถึงแก่กรรมลงพร้อมด้วยพระยาตากคนแก่นั้นด้วย

ครั้นพระยาตากสิ้นใจขึ้นไปครองเมืองตากโดยกระแสพระราชดำรัส นั้นแล้ว เวลาหนึ่งพระยาตากสิ้นไปฆ่าเพี้ยทานการกุศลต่าง ๆ ฅวัก ข่อยเขาแก้วแล้วกกลางคอกัน ที่ตำบลบ้านระแหงแขวงเมืองตาก ใน เวลานั้นพระยาตากสิ้นจึงตั้งสัตยาธิธานว่า ถ้าบารมีของข้าพเจ้าจะถึงแก่ บรมสุขแล้ว ข้าพเจ้าจะเอาไม้ที่สำหรับเขาระฆังนี้คว่างไป ขอให้ถูก จำเพาะท่ามกลางท้าวด้วยแก้วทศอกแก้วขุ่นนั้นหักออกไป แต่ด้วยนั้น ขออย่าให้เป็นอันตราย ข้าพเจ้าจะไต่เอาด้วยแก้วนั้นมาทำพระเกี้ยว ขึ้นๆ พระสาริกธาตุ ถ้าบารมีของข้าพเจ้ายังไม่ถึงแก่บรมสุขแล้ว จึงจะคว่าง ไม้เขาระฆัง อันนี้ไปก็ขออย่าให้ ไม้ อันนี้ไปประหาร ถูกด้วยแก้ว นั้นเลย ครั้นตั้งสัตยาธิธานแล้ว จึงคว่างไม้ที่สำหรับเขาระฆังไป โดยทาง ไกลห่างด้วยแก้วประมาณ ๓๐ คอก ไม้นั้นก็ไปถูกท่ามกลางท้าวด้วยแก้ว หักไปเป็นสองภาคสมทั้งความประณีตอันปราถนา เปนมหามะหัตถ์ร้วย ประทักษ์แก่ตาของพระสงฆ์สามเณรสาธุชนสี่ปรุศทายก อุบาสกอุบาสิกา ชนชายหญิงทั้งหลายซึ่งสถิตย์อยู่ในโรงธรรมสภาศาลาปราภุณะเวลานั้น นระชนทั้งหลายเสียดสังฆารอการเอิกกระเวิก ด้วยการสรรเสริญ บารมีและอภินิหารพระยาตากเป็นอันมาก

บุพเพศุภนิมิตร์ครั้งนั้นท่านพระสงฆ์ ผู้เป็นเจ้าอธิการวัดเขาแก้ว วัดข่อยงกทมาบเหตุไว้ ในครั้งนั้น ครั้นฝ่ายหลังครั้งพระยาตากไต่เป็น

พระเจ้าแผ่นดินนครองคิรวราชสมบัติกรุงธนบุรี นักปราชราชบัณฑิตย์
จึงไต่รับเอาทศกัณฐ์มาเรียบเรียงเนื้อกัณฐ์กาลก่อน ถ้าค้ำเป็น
พระราชพงษาวดาร แต่ซากเรียบเสียบหายไปข้างึงหาปรากฏในพระราช
พงษาวดารฉบับใหญ่นั้นไม่

ในแผ่นดินกรุงเก่าไม่ช้านาน พระยาวชิระปราการผู้สำเร็จ
ราชการเมืองกำแพงเพชรถึงแก่กรรม มีโอรสออกสงครามรบขังคมทูล
พระกรุณาไต่ทวายไต่ผ้าลของอุลัพระบาทแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้า ฯ ให้เสนาบดีกรมมหาดไทย มีท้องตราพระราชสีห์ ท้าว
พระบาทากสินลงมาเฝ้าผ้าลของอุลัพระบาท พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงพระ
มหาดกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนตำแหน่งยศพระบาทากสินให้เป็นพระยา
วชิระปราการผู้สำเร็จราชการเมืองกำแพงเพชร ยังพักอยู่ในกรุงศรี
อยุธยา ก็ภอพะม่าข้าศึกยกกองทัพมาล้อมในพระนครศรีอยุธยา
ถึงสองปีเศษ กรุงศรีอยุธยาแตกแก่พะม่าข้าศึก ฅวัน ๓ ๑ ๘ ค่ำ
ขุณนพศก เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ุลคักราช ๓๓๒๘ ในแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระบรมราชามาหากะษัตริย์ บวรสจระวิต ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
ที่ ๓๕ กรุงศรีอยุธยา พระองค์ครองคิรวราชสมบัติไต่ ๘ ปี เสียบแก่
พะม่าข้าศึก อายุกรุงศรีอยุธยาคั้งแต่สร้างมาจนเสียบกรุงกัษพะม่านั้น
นับไต่ ๔๓๗ ปี นับพระเจ้าแผ่นดิน ๓๕ พระองค์ก็เสียบพระมหานครแก่
พะม่าขจามิตร

ครันกรุงศรีอยุธยาเสียบแก่พะม่าข้าศึกแล้ว ฝ่ายพระยาวิระ
ปราการสิน ไต่รวบรวมราษฎรไทยเงินที่เหลือพะม่าข้าศึกกวาดคัษนเอา

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ไปไม่หมกตกค้างอยู่ตามข้าง ค้วยอกอาหารกันคนเกือเหลือที่
 จะพรรณา ครั้นนั้นพระบวระชิวะปรากฏารสินไ้จ่ายสะเบียงอาหารแจก
 ไพร่พล แล้วบำรุงไพร่พลสมบุรณ์แล้ว ไ้ยกทัพฝากองทัพพะม่าไป
 ทางทิศตะวันออก ไปตั้งชุมนุมอยู่ที่เมืองชลบุรีชายทะเลใกล้กับลุ่ม
 ไ้ไพร่พลมากแล้ว จึงยกทัพมาปราบปรามพะม่าที่อยู่รักษากรุงเก่า
 นั้น ฆ่าพะม่านายทัพตายไพร่วายคายนแล้วปราบปรามประจามีครทุกทศา
 นุทศรายคายนเป็นปรกติ ไม่มีเสี้ยนหนามแผ่นดินเรียบร้อย ปราศจาก
 ไ้รผู้ร้ายสิ้นแล้ว ไ้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินไ้ฟังพระบรม โ้โ้สมภาร เป็น
 ฝาศุขสวัสดิภาพทั่วทั้ง พระราชอาณาจักรแ่วนแคว้นแผ่นดินสยามเป็นสุข
 ทั่วกันแล้ว มหาชนทั้งหลายจึงนยัดอนิยมยกย่องพระบวระชิวะปรากฏาร
 สินขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม จึงไ้สร้างเมืองธนบุรีตำบลบางกอก
 ยกเมืองธนบุรีขึ้นเป็นเป็นกรุงธนบุรีศรีอยุธยา महानครราชธานี ครั้น
 พระเจ้า กรุงธนบุรีไ้รัชครองศิริราช สมบัติ เป็น พระเจ้าแผ่นดินสยามใน
 เมื่อ รุศคักราช ๓๓๓๐ ปีชวดสัมฤทธิศก ขณะครองราชสมบัตินั้นพระ
 ชนมายศม์ไ้ ๓๕ พรรษา ครองราชสมบัติไ้ ๓๕ พรรษา ก็สวรรคต
 ในรุศคักราช ๓๓๕๕ ปีชวดจัตวาศก ศิริพระชนมายศม์ไ้ ๕๘ พรรษา
 พระองค์ประสูตรในรุศคักราช ๓๐๘๖ ปีชวดฉศก ๑ ครั้นแผ่นดินพระ
 เจ้ากรุงธนบุรี มีเจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้ากษัตริย์หม่อมเจ้ารวมทั้งสิ้นด้วยกัน
 ๒๕ องค์ ครั้นนั้นมเจ้าฟ้าชาย ๓ พระองค์ เจ้าฟ้าหญิง ๓ พระองค์
 รวมเจ้าฟ้าทั้งชายหญิง ๖ พระองค์ มีพระองค์เจ้าชายเป็นกรม ๓ พระ

องค์ มีพระองค์เจ้าหญิงเป็นกรม ๒ พระองค์ รวมพระองค์เจ้าต่างกรม
ทั้งชายหญิง ๕ พระองค์ มีพระองค์เจ้าชายยังมีไต่เป็นกรม ๕ พระองค์
มีพระองค์เจ้าหญิงยังมีไต่เป็นกรม ๔ พระองค์ รวมพระองค์เจ้าต่าง
กรมแล้วยังไม่ได้ตั้งกรมทั้งชายหญิง ๓๕ พระองค์ มีหม่อมเจ้าหญิง ๔
พระองค์ศิริรวมทั้งเจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้าต่างกรมแล้วยังไม่มีกรมกับหม่อม
เจ้า ประมวญ นัย เจ้าควย กน ทงสน ๒๕ พระองค์ เท่านั้นไม่มีจำเภาะใน
แผ่นดินกรุงธนบุรี เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ซึ่งเป็นขัตติวงศ์
กรุงศรีอยุธยาตกค้างเหลือพระมานั้น แล้วยังตกอยู่ในกรุงธนบุรี ๓๓
พระองค์

บัดนี้จะว่าควยเจ้านายในราชตระกูลกรุงธนบุรี คือพระราชชนนี
พระองค์ ๓ พระองค์แม่เหี้ยพระองค์ ๓ พระเจ้าลูกเธอ ๕ พระองค์
พระเจ้าหลานเธอ ๗ พระองค์ รวมเป็น ๓๓ พระองค์ รวมเจ้าครั้งกรุง
ศรีอยุธยาเจ้าควย ๓๓ พระองค์ เป็น ๒๕ พระองค์เท่านั้น มีในรัชกาลกรุง
ธนบุรี ๑ ที่ ๓ เจ้าฟ้าหญิงสุริยา ที่ ๒ เจ้าฟ้าหญิงจันทวดี ที่ ๓
เจ้าฟ้าหญิงพินทวดี ที่ ๔ พระองค์เจ้าหญิงพักทอง รวม ๕ พระองค์
นี้ เป็นพระราชธิดาสมเด็จพระเจ้าบรมราชาธิราชพระพุทธเจ้าอยู่หัวบรม
โกศ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๒ กรุงศรีอยุธยา ที่ ๕ พระองค์
หญิงทิมพระองค์นี้เป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ เป็น
พระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๐ ในกรุงศรีอยุธยา ที่ ๖ พระองค์เจ้าหญิงมิตร
ที่ ๗ พระองค์เจ้าหญิงประทุม สองพระองค์นี้เป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระ
เจ้าฟ้าเอกทัศ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๓ ในกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ที่เรียกกันว่า ขุนหลวงท้าวทั้น เพราะท่านละราชสมบัติออกทรงผนวช
ที่ ๘ หม่อมเจ้าหญิงบุษผา เป็นพระหน่อในกรมหมื่นจิตรสุนทร เป็น
หลานสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ที่ ๘ หม่อมเจ้าหญิงอุบล เป็น
พระหน่อใน กรมหมื่นเทพพิพิธ เป็น หลานสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
บรมโกศ ที่ ๑๐ หม่อมเจ้าหญิงมะณี เป็นพระหน่อในกรมหมื่นเสพ
ภักดิ์ เป็นหลานสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ที่ ๑๑ หม่อมเจ้า
หญิงฉิม เป็นพระหน่อในเจ้าฟ้าจิตร รวม ๑๑ พระองค์เป็นชติยราช
ประยวงษพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น ได้ทำราชการอยู่ใน
แผ่นดินกรุงธนบุรีทุกพระองค์

ลำดับนี้จะว่าด้วยตระกูลในกรุงธนบุรีต่อไป ที่ ๑๒ กรมสมเด็จพระ
เทพามาต เป็นพระบรมราชชนนีของ พระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรี
ที่ ๑๓ กรมหลวงบาทบริจา เป็นพระอรรคชายาเดิม ที่ ๑๔ สมเด็จพระ
เจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายพระองค์ใหญ่ประสูติแต่พระอรรคชายาเดิม
คือ กรมหลวงบาทบริจา นั้น เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่นี้ประสูติแล้วก็สิ้น
พระชนม์ จึงไม่ปรากฏพระนาม ที่ ๑๕ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้า
ฟ้าชายพระองค์กลาง ประสูติแต่เจ้าราชินิกุล ซึ่งเป็นเชอพระวงษ
ห่างของพระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรี ประสูติได้ ๘ วันก็สิ้นพระชนม์
จึงไม่ปรากฏพระนาม ที่ ๑๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชาย
พระองค์น้อย ประสูติแต่สนมเอกอ ซึ่งเป็นบุตรท่านอรรคมหาเสนาบดี
คือ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เจ้าฟ้าพระองค์น้อยนี้ มีพระนาม
ว่า เจ้าฟ้าเทมื่น ครั้นภายหลังพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชทานพระ

นามใหม่ว่า สมเด็จพระเจ้าตากยาเออ เจ้าฟ้าชายสัพพันวงษ์ ที่ ๑๗
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าสุขุ เป็นกรมขุนอินทรพิทักษ์ ที่ ๓๗
 พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าชายแสง เป็นกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
 ที่ ๓๘ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าชายบุญจันทร์ เป็นกรมขุนราม
 ภูเบศ ที่ ๒๐ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้านระวาศวิวงษ์ ที่ ๕๓
 พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าชายรามลักษณ ที่ ๕๒ พระเจ้าหลานเธอ
 พระองค์เจ้าชายประทุมไพจิตร ที่ ๕๓ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้า
 ชายอนรรฆเทวา ที่ ๕๔ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าเชษฐกุมาร เจ้า
 นายชายหญิงในแผ่นดินกรุงธนบุรีมีแต่ ๕๔ พระองค์เท่านั้น ราชตระกูล
 กรุงเก่า ๓๓ พระองค์ ราชตระกูลกรุงธนบุรี ๓๓ พระองค์เท่านั้น แต่
 ทมิขนักาศักดิ์สูงควรระอชกพระนาม แต่ราชตระกูลกรุงธนบุรีที่ไม่ได้
 ราชการไม่ได้มียศนั้น ไม่ได้ออกพระนามให้ปรากฏเพราะมิได้ราชการ
 เป็นสันตยชัยวิบุรณะเท่านั้น ๕-

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

จะดำเนินความตามลำดับปฐมวงศ์ พระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพ
มหานคร โขนิยมปฐมเหตุอะภินิหารซึ่งมีมา ดังจะชี้ต่อลงไปนี้ ๑ เริ่ม
ความในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระศรีสรรเพชญบรมราชาธิราชปราสาท
ทอง ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒๕ ในกรุงเทพมหานครบรรพตวาราวดี
ศรีอยุธยาโบราณเป็นชั้น พระเจ้าปราสาททองมีพระราชโอรสด้วย
พระราชเทวีพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าสุกยาเธอ เจ้าฟ้า
นารายณ์ราชกุมาร สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นพระราชบิดา พระ
ราชทานพระนามองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นหม่อมเจ้าหญิง ในราชินิกุลเป็น
พระนมเอก หม่อมเจ้าหญิงซึ่งเป็นพระสนมเอกนั้น ได้อภิบาลท่านขุน
สมเด็จพระเจ้าสุกยาเธอ เจ้าฟ้านารายณ์มาแต่ทรงพระเยาว์จนทรงพระ
เจริญ แลได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งพระพี่เลี้ยงและพระนม ด้วยพระราช
ชนนีของสมเด็จพระเจ้าสุกยาเธอ เจ้าฟ้านารายณ์ราชกุมารนั้น ทิวงศ
เสียแต่เมื่อประสูติได้แก่วัน เพราะฉะนั้นสมเด็จพระนารายณ์ จึงได้
ทรงเคารพนับถือเหมือนพระราชมารดา ๑ ครั้นสมเด็จพระนารายณ์
ได้เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒๖ ในกรุงศรี
อยุธยา ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระบรมราชามาธิบดี
ศรีสรรเพชญ์นารายณ์เป็นเจ้าฯ จึงทรงตั้งหม่อมเจ้าพระนมนางขึ้นเป็นพระ
องค์เจ้า แลทรงสร้างวังท่าหนักตก ณที่ริมวัดกุสีการามนอก

กำแพงพระนคร ถวายพระองค์เจ้าพระนมนาง ให้เสด็จประทับอยู่
 เป็นที่สำราญพระไทย ๆ ครั้งนั้นชาวพระนครเรียกว่า เจ้าแม่วัคคุสติก
 ตามที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงเรียกว่า เจ้าแม่วัคคุสติกนั้นมีบุตรมา
 แต่เกิดสองคน คนใหญ่ชื่อกุณเหล็ก คนน้อยชื่อกุณปาน ครั้งนั้น
 สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งกุณเหล็กเป็นเจ้า
 พระยามหาโกษาธิบดี ที่พระคลังผู้ว่าราชการกรมท่า แลไต่ว่าที่สมุห
 พระกลาโหมด้วย ครั้นเจ้าพระยามหาโกษาเหล็กถึงแก่อสัญกรรม
 แล้ว สมเด็จพระนารายณ์ทรงตั้งกุณปานเป็นเจ้าพระยามหาโกษาธิบดี
 ที่พระคลัง ท่านเจ้าพระยามหาโกษาทั้งสองนั้น เป็นเชื้อสายสืบเนื่อง
 มาแต่ราชินิกุล เจ้าพระยามหาโกษาปานถึงแก่อสัญกรรมในปลาย
 แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราช ศรีสรรเพชญ์พระพุทธเจ้าเสือ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน
 ที่ ๓๖ พระองค์ ในกรุงเก่า พระองค์เป็นพระราชโอรสลับ ๆ ของสมเด็จพระ
 พระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทั้งขุนทองบุตร
 ผู้ใหญ่ของเจ้าพระยาโกษาปาน เป็นพระยาอัยญาเรืองเดช พระยา
 อัยญาเรืองเดช ขุนทองผู้นี้ เป็นจางวางพระตำรวจในกรมพระราชวัง
 ขวร ครั้นพระองค์ยังดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังขวร ในแผ่นดิน
 พระเพทราชานั้น จึงทรงพระราชดำริว่า พระยาอัยญาเรืองเดช
 ขุนทองผู้นี้ เป็นราชินิกุลเชื้อพระวงศ์ แลก็เป็นข้าหลวงเดิมใน
 พระองค์ด้วย จึงโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาวรวงศาธิราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

เสนาบดีที่พระคลัง ๆ มีบุตรคนใหญ่ชื่อทองคำ ได้เป็นที่พระนายหมื่น
มหาสนิทหัวหมื่นมหาดเล็ก ในกรมพระราชวังบวรเจ้าฟ้าเพชร ซึ่งเป็น
พระราชโอรสธิดาของพระเจ้าแผ่นดินในเวลาประจุบันนั้น ๆ ครั้นพระ
เจ้าแผ่นดินที่ ๓๐ สวรรคตแล้ว จึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กรมพระ
ราชวังบวรเจ้าฟ้าเพชร เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
ที่ ๓๑ พระองค์ ในกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราชศรีสรรเพชญ์ พระพุทธเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ๆ ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนยศพระนายหมื่นมหาสนิททองคำ ซึ่งเป็น
ราชินิกุลเชื้อพระวงศ์ทรงตั้งเป็นพระยาราชินิกุล ปลัดทูลฉลองในกรม
มหาดไทย พระยาราชินิกุลทองคำมีบุตรชายใหญ่ชื่อทองคำ ได้เป็นที่
เสมียนตราในกรมมหาดไทย ชื่อหลวงพิณอักษร ท่านเสมียนตราผู้นี้
คือ สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิเบศร์ ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมชนกนารด
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินปฐมบรมราชวงษ์ กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร
มหินทรายทงยา ประเทศบางกอกนี้ อนึ่งสมเด็จพระบรมมหาไปยกา
ธิเบศร์ ซึ่งทรงพระนามว่า ทองคำ นั้น ท่านเป็นหลานของเจ้าพระยา
โกษาปาน เนื่องในเชื้อสายฝ่ายราชินิกุลกรุงเก่าด้วย ท่านตั้งนิवास
สถานอยู่ภายใน กำแพง พระนคร กรุงศรีอยุธยา กับพระบิดา ท่านที่ตำบล
บ้านตอง ใกล้วัดบรมพุทธาราษณ์ คือ วัดกระเบื้องเคลือบซึ่งเป็นวัด
ของพระเพทราชาสร้างลงในที่บ้านเดิมของท่าน เมื่อไ้ราชสมบัติ

เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว หนึ่งสมเด็จพระมหาไปยกาธิบดี ท่านไต้ทำการวิวาหมงคล ก็ยสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีซึ่งทรงพระนามว่า คาวเรือ เป็นบุตรท่านเสนาบดีในกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีท่านไต้เสด็จมาอยู่ที่นิวาศน์สถาน ของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ฅภายในกำแพงพระนครหลังบ้อมเพ็ชร สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีนั้น ท่านไต้ทำรงตำแหน่งยศที่เสมียนตรากรมมหาดไทยในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชศรีสรรเพชญ์ พระพุทธเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๒ ในกรุงศรีอยุธยา ท่านทั้งสองพระองค์นั้นเป็นกระดูกใหญ่มั่งคั่งพร้งพร้อมด้วยเครื่องอาถิมมาก ทั้งสองฝ่าย แลบริบูรณ ไปด้วยสมบัติสูงฉารบริวารยิ่งกว่าอำมาตย์ ทมพาศนาเสมอกันในเวลาโน้นนั้น คร้งหนึ่งพระบรมมหาไปยกาธิบดี พร้อมด้วยความคิดพระบรมมหาไปยกาธิบดี ท่านทั้งสองมีศรัทธาบริจาคทรัพย์สร้างอารามแห่งหนึ่งในกำแพงพระนคร ที่ใกล้เคหนีวาศน์สถาน เสร้งแล้ว ตั้งนามว่า วิสุวรรณการาราม สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี อยู่สังวาศด้วยสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี มีบุตรชาย ๓ หลิง ๒ รวม ๕ องค์ ท่านทั้ง ๕ นั้นเป็นต้นแซ่ต้นตระกูล ของเจ้านายฝ่ายกรุงเทพ ฯ

ขั้กันจะออกพระนามพระบุตรพระธิดาของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ให้ปรากฏไว้ตามสมควร

พระบุตรที่ ๑ เป็นหลิงทรงพระนามว่า ส่า คือ กรมสมเด็จพระเทพสุภาวดี พระเจ้าพนางเออตำหนักเขียว เมื่อทรงพระเจริญวัยวัฒนากการ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

๓๗

กระทำการอาวาทวิวาหมงคล กับพระภักดีคามีนามว่า เสม เป็นที่
พระอินทรรักษา เจ้ากรมพระตำรวจในพระราชวังบวร ครึ่งกรมพระ
ราชวังเจ้าฟ้าอิเบศร์กรมขุนเสนาพิทักษ์ พระราชโอรสพระเจ้าอยู่หัว
บรมโกศ พระอินทรรักษาเป็นบุตรพระยากลาโหมราชเสนา ในกรม
พระราชวังครึ่งเจ้าฟ้าเพชร พระเจ้าพันนางพระองค์ใหญ่มีพระบุตรกับพระ
อินทรรักษาซึ่งเป็นพระสามีชาย ๓ หลาน ๓ รวม ๔ พระอินทรรักษาสืบชีพ
เสียแต่ครึ่งกรุงเก่ายังปรกคือนั้น พระบุตรชายที่ ๓ ของพระเจ้าพ
นางเออพระองค์ใหญ่นั้น ทรงพระนามว่าทองอิน คือกรมพระราชวังหลัง
ในกรุงเทพที่ ๑ พระบุตรชายที่ ๒ ทรงพระนามว่า บุญเมือง คือ
เจ้าฟ้ากรมหลวงอิเบศร์บดินทร์ พระบุตรชายที่ ๓ ทรงพระนามว่า ทองเงิน
คือ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรนเรศ พระบุตรหลานที่ ๔ ทรงพระนามว่า
เจ้าฟ้าทองคำ โคเทียบที่จะเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเทพนารี

พระบุตรที่ ๒ ของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีเป็นชายพระนาม
เกษมไม่ปรากฏ ๆ แต่พระนามเมื่อเป็นที่ขุนรามณรงค์ ในกรุงศรีอยุธยา
สืบชีพเสียแต่กรุงยังไม่เสียแก่พม่า แต่พระธิดาของพระเจ้าขุนรามณรงค์
มีองค์หนึ่งพระนามว่า พระองค์เจ้าชี คือ กรมขุนรามนรินทร์สุภาในกรุงเทพ
มหานครนี้

พระธิดาที่ ๓ ของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีนั้น ทรงพระนาม
ว่า แก้ว คือกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ พระเจ้าพันนางเออตำหนักแดง
เมื่อท่านทรงพระเจริญไวยววัฒนาแล้ว ก็ให้ทำการอาวาทวิวาหมงคลกับ

พระภักคามีนามว่า ท่านเจ้าขรรค์เงิน ซึ่งเป็นบุตรที่ ๕ ของท่านเสวีจัน
บ้านถนนศาลใกล้วัดพระนางเชิงกรุงเก่า พระเจ้าพนางเธอพระองค์น้อย
ท่านมีบุตรกับท่านเจ้าขรรค์เงินผู้ภักคานี้ชาย ๕ หญิง ๒ รวม ๗ ที่ ๑
เป็นชาย ทรงพระนามว่า ทน คือ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพวิรัช ที่ ๒
เป็นหญิง ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าเอียง คนทั้งปวงเรียกว่า เจ้าฟ้าเสียบ
พระวิศ คือ เจ้าฟ้ากรมขุนอรุณนารี ภายหลังได้เป็นกรมหลวงอรุณ
นารี ในรัชกาลที่ ๕ ที่ ๓ เป็นชายทรงพระนามว่า ชายแคง สิ้นพระชนม์
เสียบแต่ยังทรงพระเยาว์ ที่ ๔ เป็นหญิงทรงพระนามว่า เจ้าฟ้าบุญรอด
คือ กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาศ ที่ ๕ เป็นชายทรงพระนามว่า รุข
คือ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ที่ ๖ เป็นชายทรงพระนามว่า เกษ
คือ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีนเรศ รวม ๗ พระองค์ๆนี้ เป็นบุตรพระเจ้า
พนางเธอ พระองค์น้อยคำหนักแคง

พระบุตรชายที่ ๕ ของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีนั้น ทรงพระ
นามว่า ทองคัง ประสูติในวัน ๕ ๕ ๕ บัมโรงอัฐศก จุลศักราช ๓๐๘๘
เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
กรุงเก่า คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เมื่อสมเด็จพระ
พระบรมมหาไปยกาธิบดีทรงพระครรภ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลกย์ได้ ๘ เดือน ครั้นถึงวัน ๕ ๕ ๕ คำ บัมโรงอัฐศก จุลศักราช
๓๐๘๘ ประสูติพระครรภ์ประสูติ ขณะนั้นเจ้าฟ้านเรนทร กรมขุน
สุเรนทรพิทักษ์ ทรงผนวชอยู่วัดโคกแสง แต่ก่อนพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระพระราชบิดายังไม่สวรรคตนั้น ขณะเมื่อประสูติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

พระครุภินันท์ เจ้าฟ้านเรนทรกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ เสด็จเข้าไป
 เยี่ยมเยียนสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีฯ กรายทูลขอรับประทานน้ำมันต์
 เสเกาะสำหรับคลอกบุตร ก็ทรงทำน้ำมันต์เสเกาะประทาน กล้วยเป็นศิษย์
 ข้าหลวงเดิมมาช้านาน แต่กาลเมื่อสมเด็จพระมหาไปยกาธิบดี ทรงผนวช
 เสกข์อยู่วัดโคกแสง เป็นศิษย์สนิทของเจ้าฟ้านเรนทร กรมขุนสุเรนทร
 พิทักษ์ ขณะเมื่อสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีเสวยน้ำมันต์เสเกาะแล้ว
 ก็ประสูติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ฅวัน ๕ ๙ ๕ กำ
 บั่มโรงอัฐศก รุศคักราช ๑๐๘๘ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลแผ่นดินพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๓ ในกรุงเก่า ฯ
 เมื่อประสูติแล้วครบกำหนด ๓ วันจะทำขวัญนั้น พระชนกจึงได้ ไปกราบ
 ทูลเจ้าฟ้านเรนทร กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ เชิญเสกข์มาเสวยในเวลาเช้า
 ณที่บ้านท่านหลังบ่อมเพชร เมื่อเจ้าฟ้านเรนทร กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์
 เสวยแล้วเสด็จเสกข์กลับยังพระอารามนั้น ทรงฉีกชายสยงทรงผูก
 พระศอพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าเป็นมหามงคุดกษ ทำขวัญตาม
 ลัทธิกะตีสมนนเพศ เหตุเช่นนั้นเป็นมหาจักรพรรดิศุภนิมิตรที่พระองค์จะ
 ใ้รับบรมราชเสวตรฉัตร เป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามสืบมา ฯ
 อยู่มาครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ทรงพระเจริญพระชนม์ได้
 ๕ พรรษา ทรงวิ่งเล่นตามภาษาทรงพระเยาว์ วิ่งโดยกำลังแรงยิ่ง
 พระองค์ ไม่นาน ก็เลยไปล้มลงในกองเพลิงใหญ่ ซึ่งคนสมไว้ใน
 คุกทนาย ขณะนั้นสมเด็จพระชนกชนนี ไม่เห็น ๆ แต่พระเจ้าหลาน
 ทั้งสองพระองค์ ก็เสกข์วิ่งไปผูกพระกายออกมาจากกองเพลิงใหญ่ก็ไม่

เป็นอันตราย ชั้นแต่พระกายก็ไม่พองเป็นปรกติคังพระกายเดิม แล้ว
ก็ทรงวิ่งต่อไปได้ ในทันใดนั้น เป็นมหาจักรพรรดิขึงนิก ษะรอยเทพยเจ้า
จะพิทักษ์รักษาพระองค์ จึงมีใ้ไปเป็นอันตราย เหตุด้วยพระองค์จะไ้
เป็นพระเจ้าแผ่นดิน บำรุงพระพุทธศาสนาแลอาณาประชาราษฎร์ เหตุ
สองประการนี้ สมเด็จพระเจ้าพนางทั้งสองพระองค์ทรงเล่าให้เจ้านายฟัง
อยู่เนือง ๆ พระบุตรที่ ๕ นั้นคือ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ พระ
เจ้าแผ่นดินปฐมกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์มีพระราชโอรสพระธิดารวม
๕๓ พระองค์ แะง้อยู่ในพระราชพงษาวดารฉบับพิศดารนั้นแล้ว ๆ

พระบุตรชายที่ ๕ ของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี นั้นทรง
พระนามว่า บุญมา ประสูติในวัน ๕ ๆ ๑๓ ค่ำ ขึ้นเดือนยี่
จุลศักราช ๑๓๐๕ เป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาลแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวบรมโกศกรุงศรีอยุธยาโบราณ พระบุตรที่ ๕ พระองค์นี้ คือ กรม
พระราชวังขจรที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ กรมพระราชวังขจรพระองค์นี้มี
พระราชโอรสพระธิดา รวม ๕๓ พระองค์ พระนามท่านทั้ง ๕๓ พระองค์
นั้น มีแะง้อยู่ในฉบับพิศดารนั้นแล้ว ๆ

ครั้นอยู่มาสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ซึ่งเป็นพระอรรคชายา
ของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีนั้น ประชวรสิ้นพระชนม์ ในกรุงศรี
อยุธยา ฝ่ายสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีจึงทรงรับพระน้องนางเธอ
ของพระอรรคชายาที่สิ้นพระชนม์นั้น มาเป็นพระชายาสืบล้ากัยต่อไป
มีพระบุตรกัยพระชายาใหม่พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า กุ คือ เจ้าฟ้า
กรมหลวงนรินทรเทวี นับเป็นปีที่ ๖ ตามล้ากัยพระบุตร

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

ฝ่ายสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี มีพระบุตรชายกษัตริย์
บาทบริจาริกาที่ชื่อว่า ขุนมา อีกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ลา
นัยเป็นที่ ๘ ตามลำดับพระบุตร ของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี
พระบุตรที่ ๗ นี้ คือเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา พระบุตรสมเด็จพระบรม
มหาไปยกาธิบดีทั้ง ๘ พระองค์นั้น เป็นต้นแซ่ต้นตระกูลของเจ้านาย
ฝ่ายกรุงอมรรัตนโกสินทรทั้งสิ้น ท่านทั้ง ๘ พระองค์นี้ มีพระบุตร
พระธิดาแลนคทาสืบวงนารวมมาจนถึงทุกวันนี้ มีแจ้งอยู่ในฉบับพิศการ
นั้นแล้ว ๑

บัดนี้ขอแสดงมูลเหตุอันประณีตของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกย์ แต่ยังมีทรงพระเยาว์อยู่ในกรุงเก่านี้ เมื่อพระชนม์ได้
๓๓ พรรษา ถึงกาลกำหนดจะโสกันต์ จึงสมเด็จพระบรมมหาไปยกา
ธิบดี ซึ่งเป็นพระบรมชนกนารดนั้น ทรงตั้งการมงคลพิธีโสกันต์
พระบุตรที่ ๕ ในจุลศักราช ๓๓๓๐ บัมโรงสัมฤทธิศก ครั้นนั้นอาราธนา
พระอาจารย์เจ้าอธิการวิกรมहाทลาย ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระบุตร
ที่ ๒ ที่ ๕ พระอาจารย์เจ้าอธิการวิกรมहाทลาย ใ้มาประชุมในการ
มงคลพิธีโสกันต์ด้วย กษัตริย์ไปกราบทูลเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูก
ยาเธอ เจ้าฟ้านเรนทร กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ซึ่งทรงผนวชจำพรรษา
อยู่ณวัดโคกแสง ในพระมหานครมาเป็นอธิบดีสงฆ์ ครั้นเวลาเช้า
นั้นกราบทูลเชิญเสด็จ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอุทุมพร
กรมขุนพรพินิต ซึ่งราษฎรเรียกว่า เจ้าฟ้ากอกมะเกือ ด้วยท่าน

หอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นอธิบดีในกรมมหาดไทย เสกข์มาตักพระเม้าผีแล้วทรงรคน้ำ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ในเวลานั้นนั้นด้วย เป็น
 พระเกียรติยศปรากฏมาจนทุกวันนี้ ๑ ครั้งนั้นเจ้าพระยาอภัยราชา
 ที่สมุหนายก ก็ไต่มาเป็นแม่งานในการมงคลนั้นด้วย เพราะสมเด็จพระ
 พระบรมมหาไปยกาธิบดีพระชนนินารด ของพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้า นั้น ท่านเป็นหลานสนิทของเจ้าพระยาอภัยราชา ที่สมุหนายก
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ครั้นเสร็จการโสกั้นต์
 แล้ว สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี จึงภาพระบุตรที่ ๕ ซึ่งโสกั้นต์นั้น
 แล้ว ไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอุทุมพร
 กรมขุนพรพินิต ๑

อนึ่งในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น ไปรค
 เกด้า ๑ ทั้งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิเขศวร กรมขุนเสนาพิทักษ์
 ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ เป็นพระมหาอุปราช กรมราช
 วัจยวร ๑ ถ่วงพระราชอาญาเป็นชู้กับเจ้าฟ้าหญิงสังวาล ซึ่งเป็น
 พระราชชายานุกรมของสมเด็จพระราชบิดา ๑ คำรัสให้ส่งพระราชอาญา
 เหยียบสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กรมพระราชวัจยวร ๑๗๐ ที่
 ก็เสกข์สวรรคตในระหว่างโทษ แล้วจึงไปรคเกด้า ๑ ทั้งสมเด็จพระ
 พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต เป็นกรมพระราช
 วัจยวร ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ก็ไต่เป็นมหาดเล็ก
 ในพระราชวัจยวรในกาลครั้งนั้น เจ้าพระยามหาเสนาบุญนาท ซึ่ง
 เป็นบิดาของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์ ก็ไต่เป็นทนายผลของ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

ในขณารด มหากเล็กหุ้มแพรในวังนำในเวลาโน้นด้วย ^๕อนึ่งเจ้าพระยา
 มหาเสนา ^๕บุญมา ^๕พี่เจ้าพระยามหาเสนา ^๕บุญนาค ^๕นั้น ^๕เช่นที่หลวงนาย
 มหาใจภักดิ์ ^๕นายเวรมหากเล็กวังนำในเวลาโน้นด้วย ^๕จึงได้รู้จัก
 รักรักใคร่กันเคยกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาช้านาน หลวงนาย
 มหาใจภักดิ์ ^๕ผู้พี่ ^๕นายฉลองในขณารด ^๕ผู้น้องทั้งสองเห็น ^๕เป็นบุตรพระยา
 จำแลงขากร ^๕เสน ^๕เป็นอธิบดีในกรมมหากไทยวังนำ ^๕ครั้งเจ้าฟ้าคอก
 มะเคือ ^๕อนึ่งเจ้าพระยามหาเสนา ^๕น้อย ^๕เป็นที่สมทพระกลาโหมใน
 คั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ^๕ก็ได้ไปนมหากเล็ก
 ในวังนำครั้งเจ้าฟ้าคอกมะเคือด้วย ^๕เพราะเจ้าพระยามหาเสนา ^๕น้อย
^๕นี้ ^๕เป็นบุตรเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ^๕หนู ๆ ^๕ผู้นี้ ^๕เป็นน้องร่วมบิดากัน
 กับพระยาจำแลงขากร ^๕ทช้อเสน ^๕ผู้บิดาเจ้าพระยามหาเสนา ^๕บุญมา
 บุญนาค ^๕นี้ ^๕บอกอ้างความถึงท่านทั้ง ^๕๓ ^๕นี้ไว้ให้เป็นพยานด้วย ^๕เพราะ
 หนึ่ง ^๕ก็เริ่มทำมาแต่ท่านทั้ง ^๕๓ ^๕ยังมีชีวิตอยู่ ^๕แต่เจ้านายขุนนาง
 ผู้ใหญ่หลายพระองค์หลายท่าน ^๕ได้ช่วยแนะนำข้อความที่ท่านทราบบ
 แลที่ท่านได้ทันเห็นด้วย ^๕แต่ต้องอาศัยจดหมายเหตุของสมเด็จพระ
 พนรัตน์ ^๕แล ^๕พระรัตนมุนีด้วย ๑

ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าพระชนม์ได้ ๒๒ พรรษา ^๕ถึง
 กำหนดจะทรงผนวชครั้งนั้น ^๕สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีซึ่ง
 เป็นพระชนกนารด ^๕ทรงจัดการตั้งกระบวนแห่พระบุตรที่ ๕ ^๕ไป
 ทรงผนวชวัดมหาธาตุ ^๕พระอาราธน์เจ้าอธิการวัดมหาธาตุเป็น

อับชฌาย์ ท่านก็จำพรรษาอยู่ณวัดมหาธาตุ ในสุลคักราช ๓๓๑๘
 ขณฺณพศก เป็นปีที่ ๒๖ ในรัชกาลแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวบรมโกศ ฯ

อนึ่ง พระเจ้าตากในเวลาโน้นนั้น ทรงพระนามว่านายสิน
 เป็นบุตรจีนไทยของชื่อทองแถมแก้ว เป็นขุนพิศมณายตราข่อยเข็ญ
 แต่ นายสินนั้นเจ้าพระยาจักรีรั้งไปเสวยเป็นบุตรบุญธรรม จึงได้ถวาย
 ทัพเป็นมหาดเล็กในพระราชวังหลวง ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 บรมโกศ พระเจ้าตากทรงผนวชอยู่กับพระอาจารย์ทองคัมทำเถร
 เจ้าอธิการวัดโกษาवासน์ นัยหนึ่งว่าวัดคลังเป็นวัดของเจ้าพระยาจักรี
 บิคาเสยงของพระเจ้าตากสร้างแต่ยังเป็นเจ้าพระยาคลัง ในขณฺณพศก
 นั้น พระเจ้าตากทรงผนวชได้ ๓ พรรษาแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พุทฺธชยคพิลา จึงทรงผนวชในพรรษานั้นอยู่ณวัดมหาธาตุ

ครั้นวันหนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทฺธชยคพิลาเสด็จไปบิณฑบาตร
 พบพระเจ้าตากก็เสด็จมาบิณฑบาตร ท่านก็หยุดยืนสนทนากันด้วยสมณ
 วัติกถา ฯ ขณะนั้นมีเงินชะวากินมาถึงที่ตรงประตูข่อยนั้น เงินชะวาก
 หยุดยืนแลดูพระภิกษุท่านทั้งสองพระองค์เป็นช้านานแล้วก็หัวร่อ แล้ก็
 เดินไปห่างพระองค์ประมาณ ๓๐ ศอก แล้ก็เหลียวหน้ามาหัวร่ออีก
 แล้จึงกลับเหลียวหน้าเดินไป ทำอาการกิริยาอย่างนั้นเป็นหลายครั้ง
 จนเดินห่างไปประมาณ ๘ วาเศษ

ขณะนั้นพระเจ้าตากจึงกวักพระหัตถ์เรียกเงินชะวานั้นให้กลับมามี
 แล้จึงตรัสถามว่า ท่านแลดูหน้าเราแล้วก็หัวร่อด้วยเหตุไร เงินชะวา

ตอบว่า ข้าพเจ้าเห็นรายชื่อแลลักษณะท่านทั้งสองนั้นแปลกประหลาดกว่ามนุษย์
 ทั้งปวง พระเจ้าตากจึงถามว่าท่านเป็นหมอกฎา จึงรับว่าเป็นหมอก
 พระเจ้าตากตรัสว่า ถ้ากระนั้นท่านช่วยกูเรารู้จักหน้ชยเด็ก จึงนั้นจึงจับ
 พระหัตถ์ดู แล้วจึงถามถึงขเคอนวันพระชนม์พรรษาทราบแล้ว ก็ทักทำ
 นายว่าท่านจะได้เป็นกระษัตริย์ พระเจ้าตากก็ทรงพระสรวลเป็นทีไม่เชื่อ
 ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์จึงตรัสกับจินชะวานั้นว่า ท่านจง
 ช่วยกูให้เราบ้าง จึงนั้นจึงจับพระหัตถ์แล้วถามถึงขเคอนวันพระชนม์
 พรรษาทราบแล้วจึงทำนายว่า ท่านก็จะไ้เป็นกระษัตริย์เหมือนกัน ขณะ
 นั้นท่านทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระสรวลแล้วจึงตรัสตอบจินนั้นว่า เราม
 อายุศมี้อนกว่าพระเจ้าตากสองขเคยเท่านั้น จะเป็นกระษัตริย์พร้อม
 กันอย่างไรไ้ ไม่เคยไ้ยิน สักดวงเข้าคอกกระมัง ตรัสเท่านั้น
 แล้วก็เสด็จเลยไปบิณฑบาตทั้งสององค์ ข้อความอนันท่านทั้งสอง
 พระองค์ก็ไ้ทรงมนสิการสืบมา เมื่อกว้างราชการแล้วก็ทรงตรัสเล่า
 ให้พระเจ้าลูกเธอ และพระราชวงษานวงษพั่งเนื่อง ๆ ทราบด้วยกันมาก
 อนึ่งท่านซึ่งเป็นผู้เรียบเรียงร้อยกรองเรื่องอภินิหารนี้ ท่านรับสั่งเล่าว่า
 เมื่อวันท่านทรงผนวชณเอนั้น พระเจ้าอยู่หัวคำรัสเล่าให้เจ้าพระยา
 นครศรีธรรมราช แล เจ้าเวียงจันทร์พั่ง ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน
 ศาสการาม พระสงฆ์ราชาคณะก็ไ้ยินไ้ฟังเรื่องนี้ ที่ทรงเล่าข
 ยาวมากมาย ไ้ยินก็ด้วยกันมาทั้งพระสงฆ์แลข้าราชการที่เฝ้าอยู่ใน

พระอุโบสถนั้น ทุกวันนั้นก็ยังมีคิ้วขมวดมาก เป็นต้นว่า สมเด็จพระเจ้าพระยา
บรมมหาประยุรวงษ์ แลท่านผู้อื่นก็มากคิ้วขมวดกัน ๆ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าทรงผนวชได้พรรษาหนึ่ง รุ่ง
ขึ้นอีกขีหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็สวรรคตในจุลศักราช
๑๓๒๐ ปีชวดสัมฤทธิศก อยู่ในราชสมบัติ ๒๗ ปี เมื่อสวรรคต
พระชนม์ได้ ๗๗ ปี ครั้งนั้นสมเด็จพระราชโอรสกรมพระราชวังบวร
เจ้าฟ้าเอกทัศเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๓ ใน
กรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระศรีสุริยวงษ์
อุทุมพรราชาธิราช ครั้งนั้นพระเจ้าตากก็ลาผนวชออกมาทำราชการ
ในกรมมหาดเล็กพระราชวังหลวงตามเดิม ฝ่ายสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกย์ ก็ลาผนวชออกมาถวายตัวทำราชการในกรมมหาดเล็ก
ตามเดิม ครั้งนั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระ
บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าไปเป็นพี่เลี้ยงพระเจ้าหลานเธอ พระองค์
เจ้าอาทิตย์ กรมหมื่นพิทักษ์ภูเขตร์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสกรมพระ
ราชวังบวรที่ทรงพระนามว่า เจ้าฟ้าอิเขตร์ซึ่งทรงสวรรคตแล้วนั้น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติได้ ๓๐ เดือนกับ ๓๐ วัน
ก็ถวายราชสมบัติแก่พระเชษฐา เจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี
แล้วก็ละราชสมบัติเสด็จออกทรงผนวชเสด็จประทับอยู่ ณ วัดอัมรินทราวาส
วิหารพระอารามหลวง คือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นอกคูพระนครด้าน

ตะวันออก ครั้นพระเจ้าเอกทัศเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้า
แผ่นดินที่ ๓๕ ในกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระ
ศรีสรรเพชญบรมราชามหากษัตริย์บรมสุริยวงศพิชิตพิชิตอรรคมเรศ
เชษฐโลกนายก อุดมบรมนารถพิตร ครั้นนั้นคนเป็นอันมาก
เรียกว่า พระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ เพราะเหตุเคิมท่าน
เสด็จประทับอยู่ที่พระที่นั่งสุริยามรินทร์มหาปราสาท ครั้นนั้นสมเด็จพระ
บรมมหาไปยกาธิบดี ท่านภาพระบุตรที่ ๕ ทรงพระนามว่า บุญมา
พระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา ไปถวายเป็นมหาดเล็กในพระราชวังหลวง
อนึ่งพระบุตรที่ ๕ นนคอ กรมพระราชวังบวรที่ ๑ กรุงอมรรัตนโกสินทร
ครั้นกาลล่วงมาพระบุตรที่ ๕ พระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา พระเจ้าอยู่หัวพระที่
นั่งสุริยามรินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นทนายสุคนธ์
มหาดเล็กหุ้มแพร ๕๐๐ ไร่ รัชตำแหน่งยศในจุลศักราช
๑๑๒๔ บมเมียรตวาศก

ครั้นนั้นสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ท่านแต่งแห้วแก่ไปสู่ขอ
กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ในเวลานั้นทรงพระนามว่า นาค ซึ่ง
เป็นบุตรที่ ๕ ของท่านเศรษฐีของสุโขทัย ท่านสิ้นผู้มารดา ซึ่งตั้ง
นิवासน์สถานอยู่ตำบลอำพระวา ใกล้ข้างข้างเขื่อนเมืองราชบุรีต่อกัน
กับเขื่อนเมืองสมุทรสงคราม ท่านจะให้ไว้เป็นพระชายาบุตรที่ ๕ ของ
ท่านไถ่หนักหมายการอาวาทวิวาหมงคลเสวี ในคราวนั้นพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ จึงเสด็จไปทำการวิวาหมงคลเสวีอยู่กับ

กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีพระชนม์อ่อนกว่าพระสามมี ๓ ไม่ยิ่ง
หย่อน กล้วยท่านประสูติขุมแสงนพศก จุลศักราช ๓๐๘๘

ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งนายสินบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรีคน
เก่า โปรดให้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองตากถือศักดินา ๕๐๐ ไร่ แล้ว
ทรงตั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ในเวลานั้นนั้นให้
เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี ถือศักดินา ๕๐๐ ไร่ ขณะนั้น
พระชนม์ได้ ๒๕ พรรษา ครั้งนั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งหลวงยก

กระบัตรทั้งสองเมืองพร้อมกันในวันเดียว ในจุลศักราช ๓๓๒๒ ปีมโรง
โทศก กาลล่วงมาไม่ช้าพระยาตากคนเก่ากับพระปลัดเมืองตากนั้น
ก็ถึงแก่กรรม พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งหลวงยกกระบัตรขึ้น ให้เป็น
พระยาตาก ไม่ช้าเจ้าเมืองกำแพงเพชรก็ถึงแก่กรรม พระเจ้าแผ่นดิน
คืนโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาสมุหนายกมีท้องตราขึ้นไปให้หาตัวพระ
ยาตากคืนลงมาแล้วจึงโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เป็นพระยาวชิรปราการ
เจ้าเมืองกำแพงเพชร ถือศักดินา ๓๐๐๐๐ ไร่เป็นหัวเมืองโท ได้พระ
ราชทานพานหมากคนโททองคำ ประจำทองคำสายหนึ่ง เสื้อหมวก
ทรงประภาพร แคร้วคานหามสัปทนแครงคันหนึ่ง กระบี่ขึงทองเป็นเครื่อง
ยศ ขณะนั้นพระยาวชิรปราการยังหาทันขึ้นไปรักษาเมืองกำแพงเพชร
ไม่ พอทัพพม่าเข้าศึกยกมาต่อรบล้อมกรุงอยู่ถึงยี่สิบเศษ กรุงศรีอยุธยา
ก็เสียแก่พม่าประจามิตร ฅวัน ๓ ๕ ขกุนนพศก ศักราช ๓๓๒๘ เป็น

๗๕ ในรัชกาลแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ๑ ครั้งนั้นพระ
ยาวชิรปราการสันทิครวบรวม พลทหารไทย เงินไว้ ใ้ มากแล้ว ก็ยกตีฝ่า
กองทัพพม่าไปตั้งพักอยู่ที่เมืองชลบุรีชายทะเลฝั่งตะวันออก จักการ
ต่อสู้เรือรบระบงมาแกมมอพม่า

อนึ่งเมื่อพม่ารบกรุงโกสละเสียนั้น ฝ่ายสมเด็จพระบรมมหา
ไปยกอาชิตี เสกที่อยู่กับพระบุตรที่ ๗ ซึ่งเป็นตรุณกุมาร แต่
พระบุตรใหญ่นั้นแยกย้ายไป ตั้งนิवासันฐานอยู่ณ ตำบลต่าง ๆ ทาง
ไกล กัน สมเด็จพระบรมมหาไปยกอาชิตี ท่านพาพระ
ตรุณบุตรชายกับคุณบุญมาซึ่งเป็นพระมารดาพระตรุณบุตรนั้น หนีพม่า
ออกจากกรุงขึ้นไปอาศัยอยู่เมืองพระพิศณุโลกย์ ครั้นเมืองกรุงแตก
เสียแก่พม่าแล้วยังไม่มีพระเจ้าแผ่นดินสยาม ฝ่ายเจ้าพระยาพิศณุโลกย์
เรื่อง จึงตั้งตนขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม ตั้งขุนนางขึ้นเต็มตาม
ตำแหน่งเหมือนในกรุง ครั้งนั้นพระเจ้าแผ่นดินเมืองพระพิศณุโลกย์ มี
พระราชโองการกำรัสสั่งให้ทั้งสมเด็จพระบรมมหาไปยกอาชิตี ซึ่งเป็น
พระชนกนารถของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เช่นเจ้า
พระยาจักรีศรีอองครักษ์ สมุหนายกถือศักดิ์กินา ๓๐๐๐๐ ไร่ พระราชทาน
เครื่องยศเหมือนเสนาบดีในกรุง ค้วยแต่ก่อนท่านคุ้นเคยกัน เพราะเมือง
พระพิศณุโลกย์เป็นหัวเมืองชั้นในกรมมหากาไทย ท่านได้ว่ากล่าวขัง
ค้วยัญชามาแต่ก่อน ท่านไ้รับตำแหน่งที่จักรีในเมืองพระพิศณุโลกย์
ไม่ช้านัก ก็ทรงพระประสูริทิวงคคในเมืองพระพิศณุโลกย์ ครั้งนั้น
พระเจ้าแผ่นดินพระพิศณุโลกย์ ก็กระทำการฉวยนักใจเฝ้าศพตาม

ตำแหน่งยศเสนาบดี เสร็จคุณบุญมา กับพระบุตรท่านชื่อลาได้ เก็บพระธู
กับมหาสังข์ช็อคคราวักของท่านไว้ ภายหลังจึงไต่หน้าเข้าถวายพระบาท
สมเด็จพระพุทธออกฟ้าฟ้าโลกย์เป็นสำคัญ ฯ

อนึ่งกรุงศรีอยุธยาเมื่อใกล้จวนจะสิ้นนั้น กรมพระราชวัง
ที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ซึ่งเวลานั้นนั้นเป็นแต่ นายสุคนธ์จินดา เป็นบุตร
ที่ ๕ ของ สมเด็จพระบรม มหา ไปยการธิบดิ์ ท่าน ยัง หา มี บุตร
ภรรยาไม่ ท่านลงเรือโกลกนกับเพื่อน ๓ คนเป็นสั้งท่าน ภา
กันหนีพม่าออก จากกรุงไค้ นั้นแล้ว จึงปรึกษา กันจะไป เมืองราช
บุรี หา พี่ชาย คือ สมเด็จพระพุทธออกฟ้าฟ้าโลกย์ ด้วย
เวลานั้นท่านพลัดพรากจากพระบิดาแลพระญาติของท่าน ท่านก็จักสะ
เบียงอาหารพอสมควรกับไค้หม้องกระแตกใบหนึ่ง เป็นหม้องเค็มของพระ
โอยกาสืบตระกูลต่อ ๆ มา เมื่อพร้อมกันทั้งสี่แล้วจึงลงเรือโกลกนพาย
หนีพม่ามาถึงตำบลบางไชลิกุก พยค้ำพายพม่าตั้งอยู่ทั้งสองฟาก ขณะ
นั้นเป็นเวลาค่ำประมาณทุ่มเศษ พม่าที่ค้ำพายใหญ่บางไชลิกึงเรียก
เรือ เวลานั้นที่เรือของท่านตามโคมไฟมาดวงหนึ่ง ท่านจึงตั้งหม้องกระแตก
รัยกับพม่า ๆ ก็สำคัญเข้าใจว่าเป็นเรือกองตรวจของพม่า ๆ จึงมิไค้ ออก
ตามก้ำวสกกักขัยเรือนั้น ก็ปล่อยให้เรือโกลกนนั้นล่องตามลำน้ำใหญ่ลง
ไปจนถึงสามโคกแลเมืองนนทบุรี ตามลำค้ำขัยระบะทาง ไค้พยค้ำพายพม่า
ตั้งสกกักขัยท้ายน้ำหลายค้ำขล เมื่อพยค้ำพายพม่าณที่ค้ำขลโค ก็ตั้งหม้อง
กระแตกรัยกับพม่าทุกค้ำขย ทำอาการเป็นเรือพม่ากองตรวจมีโคมไฟ
ตามค้ำขยแลจะพกดักทำเสียงให้เขา ๆ เป็นที่เสียงพม่า ๆ ก็สิ้นสงสัยขยมิ
ไค้เรียกสกกักแห่งหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

ภอมมาถึงบางบัวทองในฉ้อมเกรีกก็ภอสว่างในทันที ^๕ จึงไต่ซิ่น
นวนอยู่ ^๕ ในที่ลับ ๆ ^๕ ครั้นค่ำก็ลง ^๕ เรือโกลน ^๕ ล่องมา ^๕ ถึง ^๕ เมือง ^๕ ธนบุรี ^๕ ที่ ^๕ วัค
แจ้ ^๕ แลเห็นแสงไฟอยู่ ^๕ บน ^๕ บันได ^๕ วิไชย ^๕ ประสิทธิ์ ^๕ ปากคลอง ^๕ บางกอก
ใหญ่ ^๕ ไต่ ^๕ วัค ^๕ แจ้ ^๕ นั้น ^๕ โขม ^๕ มาก ^๕ ก็ ^๕ เข้า ^๕ใจ ^๕ ว่า ^๕ พม่า ^๕ ตั้ง ^๕ ค่าย ^๕ สก ^๕ คอย ^๕ อยู่ ^๕ ใน ^๕ ที่ ^๕ นั้น ^๕ ๆ
เป็น ^๕ คับ ^๕ ทาง ^๕ จะ ^๕ ไป ^๕ เมือง ^๕ ราช ^๕ บุรี ^๕ ที่ ^๕ ปาก ^๕ คลอง ^๕ เล่า ^๕ ก็ ^๕ เคย ^๕ จะ ^๕ ทำ ^๕ อาก ^๕ าว ^๕ ร ^๕ ทั้ง ^๕ เช่น
ทำ ^๕ แแต่ ^๕ ก่อน ^๕ ก็ ^๕ เกรง ^๕ พม่า ^๕ จะ ^๕ เห็น ^๕ ว่า ^๕ เป็น ^๕ ไทย ^๕ ก็ ^๕ จะ ^๕ มา ^๕ เสีย ^๕ จึง ^๕ ไต่ ^๕ เรือ ^๕ เร็ว ^๕ พัก ^๕ อยู่
ที่ ^๕ ผิง ^๕ กระจ ^๕ วน ^๕ ออก ^๕ หน้า ^๕ วัค ^๕ มหา ^๕ าศ ^๕ เคิม ^๕ ซื่อ ^๕ ว่า ^๕ วัค ^๕ สลัก ^๕ ขณะ ^๕ นั้น ^๕ มี ^๕ เรือ ^๕ ร ^๕ พม่า ^๕ ตี
กัน ^๕ เขียง ^๕ ส ^๕ วน ^๕ ขึ้น ^๕ มา ^๕ หลาย ^๕ ลำ ^๕ ทำ ^๕ อาก ^๕ าว ^๕ จะ ^๕ ขึ้น ^๕ ไป ^๕ กร ^๕ง ^๕ เสียง ^๕ โท ^๕ ่ ^๕ ่ ^๕ เป็น ^๕ เสียง
พม่า ^๕ แน ^๕ แน ^๕ แล้ว ^๕ จะ ^๕ หล ^๕ บ ^๕ ด ^๕ หนี ^๕ ไป ^๕ แอ ^๕ บ ^๕ อยู่ ^๕ ที่ ^๕ ไค ^๕ ก็ ^๕ ไม่ ^๕ ทัน ^๕ ค ^๕ ้วย ^๕ เป็น ^๕ การ ^๕ ร ^๕ วน
คว ^๕ โกล ^๕ ่ ^๕ เข้า ^๕ มา ^๕ แล ^๕ แล้ว ^๕ จึง ^๕ ค ^๕ ึก ^๕ พ ^๕ ร ^๕ ้อม ^๕ ใจ ^๕ กัน ^๕ ทั้ง ^๕ ๕ ^๕ คน ^๕ ล ^๕ ่ม ^๕ เรือ ^๕ โกล ^๕ ่น ^๕ กว่า ^๕ ลง ^๕ ใน
น้ำ ^๕ แล ^๕ วัค ^๕ คน ^๕ ทั้ง ^๕ ส ^๕ ัก ^๕ คน ^๕ จึง ^๕ ไต่ ^๕ ซ ^๕ ิ่น ^๕ วัค ^๕ อยู่ ^๕ ไค ^๕ เรือ ^๕ โกล ^๕ ่น ^๕ จึง ^๕ พ ^๕ ัน ^๕ โภ ^๕ ย ^๕ พ ^๕ ม ^๕า ^๕ คร ^๕ ึ้น
เรือ ^๕ ร ^๕ พ ^๕ ม ^๕า ^๕ เสีย ^๕ ขึ้น ^๕ ไป ^๕ ห ^๕ ม ^๕ ค ^๕ แล ^๕ แล้ว ^๕ จึง ^๕ ไค ^๕ ก็ ^๕ เรือ ^๕ โกล ^๕ ่น ^๕ พล ^๕ ึก ^๕ ห ^๕ ง ^๕ าย ^๕ ขึ้น ^๕ ขณะ
นั้น ^๕ สะ ^๕ เบียง ^๕ อาก ^๕ าว ^๕ แล ^๕ เกร ^๕ ็ ^๕ ้ง ^๕ น ^๕ ึ่ง ^๕ ห ^๕ ม ^๕ ห ^๕ าย ^๕ ส ^๕ ญ ^๕ ไป ^๕ ท ^๕ ัง ^๕ ล ^๕ ้น ^๕ ไม่ ^๕ เหล ^๕ ือ ^๕ ๆ ^๕ แแต่ ^๕ ผ ^๕ ำ ^๕ ท ^๕ ค ^๕ ึก
อยู่ ^๕ กับ ^๕ วัค ^๕ เท ^๕ ำ ^๕ นั้น ^๕ ทั้ง ^๕ ๕ ^๕ คน ^๕ คร ^๕ ึ้น ^๕ ก็ ^๕ เรือ ^๕ เส ^๕ ็ ^๕ ร ^๕ แล ^๕ วัค ^๕ เห็น ^๕ ฆ ^๕ ็ ^๕ ้ง ^๕ ะ ^๕ แค ^๕ ที่ ^๕ สำ ^๕ ห ^๕ วั ^๕
ค ^๕ หนี ^๕ พ ^๕ ม ^๕า ^๕ นั้น ^๕ ค ^๕ ว่า ^๕ ค ^๕ ึก ^๕ ะ ^๕ ห ^๕ ะ ^๕ ห ^๕ ง ^๕ เรือ ^๕ อยู่ ^๕ ไม่ ^๕ ส ^๕ ญ ^๕ เป็น ^๕ อ ^๕ ัก ^๕ ร ^๕ วั ^๕ น ^๕ ัก ^๕ ขณะ ^๕ นั้น
ค ^๕ ็ ^๕ ้ง ^๕ ร ^๕ ือ ^๕ ร ^๕ อ ^๕ ก ^๕ อยู่ ^๕ หน้า ^๕ วัค ^๕ ส ^๕ ล ^๕ ก ^๕ ะ ^๕ ้น ^๕ เก ^๕ ็ ^๕ ้น ^๕ ก ^๕ เวลา ^๕ นั้น ^๕ ประ ^๕ มา ^๕ ณ ^๕ สอง ^๕ ย ^๕ าม
น้ำ ^๕ ะ ^๕ ้น ^๕ ไท ^๕ ะ ^๕ ไร ^๕ เข้า ^๕ ไป ^๕ ใน ^๕ ค ^๕ ล ^๕ ้ง ^๕ บาง ^๕ ก ^๕ อ ^๕ ก ^๕ ไท ^๕ ใหญ่ ^๕ ขณะ ^๕ นั้น ^๕ ช ^๕ ่วย ^๕ กัน ^๕ พ ^๕ าย ^๕ เรือ ^๕ โกล ^๕ ่น
ข้าม ^๕ ฟ ^๕ าก ^๕ ไป ^๕ ผ ^๕ ึง ^๕ หน้า ^๕ วัค ^๕ แจ้ ^๕ แล ^๕ วัค ^๕ ล ^๕ ่ม ^๕ เรือ ^๕ โกล ^๕ ่น ^๕ เสีย ^๕ เขา ^๕ ส ^๕ ะ ^๕ วั ^๕ ค ^๕ ุ ^๕ ม ^๕ ค ^๕ ี ^๕ ะ ^๕ ทั้ง ^๕
๕ ^๕ คน ^๕ พ ^๕ วย ^๕ เรือ ^๕ ไค ^๕ ค ^๕ ็ ^๕ อย ^๕ เค ^๕ ็ ^๕ ้น ^๕ เล ^๕ ็ ^๕ ้น ^๕ ล ^๕ ะ ^๕ ข ^๕ ำ ^๕ น ^๕ ำ ^๕ เข้า ^๕ ไป ^๕ ใน ^๕ ค ^๕ ล ^๕ ้ง ^๕ ไค ^๕ ทำ
ให้ ^๕ พ ^๕ ม ^๕า ^๕ ย ^๕ น ^๕ บ ^๕ ็ ^๕ ้น ^๕ ส ^๕ ่ง ^๕ ส ^๕ ะ ^๕ วั ^๕ ว่า ^๕ มี ^๕ วัค ^๕ ุ ^๕ คน ^๕ คร ^๕ ึ้น ^๕ เข้า ^๕ ไป ^๕ ไค ^๕ ใน ^๕ ค ^๕ ล ^๕ ้ง ^๕ หน้า ^๕ ค ^๕ ำ ^๕ ย
พ ^๕ ม ^๕า ^๕ แล ^๕ วัค ^๕ หน้า ^๕ วัค ^๕ ส ^๕ ัง ^๕ วัค ^๕ ะ ^๕ ร ^๕ าย ^๕ จึง ^๕ วัค ^๕ เรือ ^๕ โกล ^๕ ่น ^๕ พล ^๕ ึก ^๕ ห ^๕ ง ^๕ าย ^๕ ขึ้น ^๕ พ ^๕ าย ^๕ ค ^๕ ็ ^๕ ้น ^๕ ไป

ถ้าพบเรือพม่าในคลองแห่งนี้ ก็ทำอาการซ่อนตัวทิ้งนำวักสลักนั้นทุกแห่ง
ไปจนออกจากปากคลองมหาไชย

ครั้นถึงบ้านทำเงินเห็นบ้านเรือนร้างไม่มีคน ก็เข้าใจว่าคนหนี
พม่าไปหมด พอสว่างจนที่บ้านทำเงิน จึงชวนอาไศรยพักผ่อนนอน
ซ่อนตัวอยู่ในเรือนร้างจนค่ำก็ลงเรือโกถนนพาย ต่อไปเข้าบ้าน บ่อนาเกลือ
ขณะนั้นฝนตกหนักฟ้าผ่าลงมากกลางเรือโกถนน ทะลุเป็นแผลกลม
กว้าง ๕ นิ้วเรือจมน้ำ แต่คนทั้ง ๕ มิได้เป็นอันตรายก็เป็นการ
อัศจรรย์ ขณะนั้นก็ช่วยกันลากเรือเข้าฝั่งอุทยาพอไปไต่ ก็เร่งรีบพาย
ต่อไป ที่ตำบลนั้นจรเข้ก็ร้ายแต่หาทำอันตรายไม่ เพราะขารมีที่ระ
ไต่เป็นกระษัตริย์จะไต่ สยพระวงษมา ฯ

ครั้นถึงตำบลสักขีหอนพบผู้ร้ายที่เรืออยู่ที่ตำบลนั้นประมาณ ๖ คน
จึงไต่คีมองกระแตกจนแล้วร้องให้เป็นเสียงสำเนียงพม่า พวกผู้ร้ายไต่ขึ้น
ก็หนีไปสิ้น ทั้งเครื่องสำตราวุธไว้ที่คลัง ขึ้น ๗ คีบขอก ๓ ขึ้นงูแล้ว ๘
คีบขอก ๓ ขึ้นงูแล้ว เป็นขึ้นคายสีลาทั้ง ๒ ขอก กีบคายเล่ม ๓ มีคืบคืบ
คืบเล่ม ๓ กรมพระราชวังท่านไต่เก็บเอาอาวุธทั้ง ๕ อย่างมา เมื่อ
ท่านไต่ราชสมบัติ ไต่เอาคายเล่มนั้นมาทำค้ำทองผูกทองทรงไปทัพ
เสมอ แต่มีกีบขึ้นจะสูญไปแห่งใดไม่ทราบสืบหาไต่ความไม่ เช่น
แต่คากคะเฉ เห็นจะพระราชทานแบ่งขึ้นให้แก่คนที่ไปตามท่านในเวลา
นั้นบ้าง ฤาอย่างไรสืบไม่ไต่ความแน่ แล้วยกพายต่อไปจะออกปาก
คลองแม่กลอง พายหัก ๒ เล่มต้องพายแต่ ๒ เล่มจึงช้า ตั้งแต่นั้นมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

จากกรุงจนถึงเมืองราชบุรี ทาได้รักษาอาหารไม่ทิ้ง ๕ คน เพราะ
เสียบงมน้ำเสียหมด

เมื่อถึงราชบุรีแล้วจึงเสด็จไปที่ยานอำพระวา ก็หาพบพระ
เชษฐาไม่ สืบความทราบมา แต่พระสงฆ์ข้างองค์ที่ถ้ำอยู่
บอกว่าพระเชษฐาท่านภา พระชายาแลพระญาติหนีพม่าไปในป่าข้างทิศ
เหนือ ขณะนั้นกรมพระราชวังท่านก็ตามไปในป่าหลายวัน จึงพบ
พระเชษฐา คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ท่านภา
พระชายาคือสมเด็จพระอมรินทร ทรงพระครรภ์พระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัยได้ ๓ เดือน หนีพม่าไปซ่อนอยู่ในป่า ๆ ขณะนั้น
กรมพระศรีสุภานุรักษ์พระพี่นางพระองค์น้อย ก็ทรงพระครรภ์พระศรีสุ
เบนทรามาตุ คือ พระชนนีสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ๖ เดือนเศษ
หนีพม่าภาท่านเจ้าขรรค์เงินพระภักศา แลพระบุตร ๓ พระบุตรชาย ๒ หนี
พม่าออกจากกรุงมาแต่ก่อน เสด็จมาอยู่ในป่ากับพระอนุชา คือ พระ
บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ๆ จึงทรงถามถึงพระชนกนารด
แลพระพี่นางพระองค์ใหญ่ แลพระน้องนางกับพระอนุชาด้วยว่า ท่าน
ทั้ง ๕ นั้นหนีพม่าไปอยู่แห่งใด กรมพระราชวังก็กราบทูลว่าพลัดพราก
จากกันไป ต่างคนต่างแตกแยกย้ายไปอยู่แห่งใดไม่ทราบ เมื่อ
ได้ทรงสภาก็ทรงพระกันแสงพร้อมกันทั้ง ๓ พระองค์

ฝ่ายกรมพระราชวังกราบทูลพระเชษฐาว่า ซึ่งเราพี่น้องทั้ง ๓ นี้จะ
อยู่ในบ้านนี้เห็นจะไม่ชอบกล กลัวจะไม่พ้นโทษอายพม่า ค้วยทางนี้เช่น

ทางอำภพมาไปมาอยู่เนือง ๆ ขอเชิญเสด็จไปอยู่ที่บ้านสหยาข้าพเจ้า
 ซื่อจันเรื่อร่อยณะเมืองชลบุรีเทอดู เห็นจะพ้นโทษอำภพมา ท้วย
 ทางไกลที่อำภพมาจะไม่ไปมาทางนั้น

ขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ จึงตรัสว่าซึ่งเจ้า
 จะให้ข้าไปอยู่ที่เมืองชลบุรีนั้นข้าไปไม่ได้ จักอยู่ที่เมียบแลฬสาวกมีทอง
 อาหลักอา เหลืออยู่ จะต้องร่อยให้คลอชบุตรก่อนจึงจะผ่นฉนไปต่อ
 ภายหลัง อีกประการหนึ่งเล่าพ่อตาแม่ยายของข้าก็พลัดพรากจากกันไป
 จำจะต้องรอกอบคั้นหาตามกันให้พบก่อน ค้วยบิการมารดาของเขา ๆ ก็รัก
 ซึ่งเราจะพาเขาไปให้ห่างบิการมารดาญาติของเขาไม่ควร อยู่ที่ตำบล
 ก็พอจะช่อนตัวได้ เมื่อเสียบียงอาหารหมกลงก็จะไปเอาที่เราฝังไว้ในบ้าน
 มากิน อีกประการหนึ่งเงินทองก็ฝังไว้เหล่านี้ทั้งสิ้น จะทิ้งไปเสียบ
 กระไรได้ ต้องอยู่คแลระวังรักษาข้าง ตัวของเจ้านั้นจะอยู่กับข้า
 ก็ตาม ฤจักไปอยู่กับจันเรื่อเมืองชลบุรีก็ตามใจเจ้าเด็ก

กรมพระราชวังทอขอว่าอยากจะไปเมืองชลบุรี แต่เรือใหญ่ไม่มี
 จะไปทางทะเลไม่มีไปจนไหนก็ พระเชษฐาจึงตรัสว่า ชื่อนั้นเจ้าอย่าวิตก
 ข้าจะให้เรือใหญ่กับเสียบียงอาหารให้พร้อม เรือสำเภาของข้ามน้ำอยู่ใน
 บ้าน เวลาค่ำวันนั้นเจ้าจงรีบไปคเอาเด็กแต่ประทุนหามี่ไม่ เรือยา
 ใหม่ ๆ ฤจะไปถึงเมืองชลบุรีได้

ครั้นเวลาค่ำกรมพระราชวังกับพรรคพวก ๓ คน ก็พากันไปที่เรือ
 ในคูบ้านอำพะวา ใ้แล้วก็รีบมาหาพระเชษฐา ๆ ก็รักเสียบียงอาหารกับ
 ฝานั่งห่มเสเงินให้ตามสมควร แล้วจึงตรัสว่าข้ารู้ข่าวว่า พระยาตาก

สิ้นเขารวบรวมรายดูไร้มาก บัดนั้นเขาไปตั้งค่ายหมื่นพักพลอยู่ที่เมือง
 ชลบุรีแล้วเขาจะยกกองทัพมาตีพม่าที่รักษากรุงนั้น เขาจะแก้ฝีมือพม่า
 จะสู้กรุงศรีอยุธยา เห็นท่วงทีสมประสงค์ของเขา ท้วยชาวเมือง
 ฝ่ายชายชะเลวก็ใคร่นับถือเขามาก อนึ่งบ้านเมืองเหล่านั้นก็บริบูรณ์
 ท้วยเสบียงอาหารเป็นที่ตั้งมูลไชยชานะ เขาคงจะมีไชยแก่ข้าศึกเป็น
 แทั ท้วเจ้ากัษพระยาตากก็เป็นคนคุ้นเคยชอบพอกันอยู่อย่าง เจ้าจะไป
 เมืองชลบุรีครั้งนั้น ข้าขอให้เจ้าไปรับมารดาของพระยาตากสิน ที่
 หนีพม่าไปอยู่ที่บ้านแหลมแขวงเมืองเพชรบุรี ถ้าเจ้าอุสาห์ไปรับมารดา
 พระยาตากสินได้แล้ว นำไปส่งให้เขาเป็นของกำนันแก่พระยาตาก
 สิน ๆ จะมีความยินดีพันทีเปรียบ เจ้าเล่าก็จะอยู่ที่เมืองชลบุรีระไไ้
 พงพาหาฤกษ์พระยาตากสินท้วย ในเวลาว่างกระษัตริย์พระยาตาก
 เขาจะมีบุญขารมีอำนาจเสมอพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าจะไไ้เป็นที่พึ่งสืบท่อ
 ไปตามกาลเวลาที่ควร เจ้าจงเชื่อคำเจ้าอุสาห์ไปเถิก ๆ

เมื่อกรมพระราชวังไไ้รับโอวาทคำสั่งสอนของพระเชษฐาแล้ว ก็
 มีความยินดีรับว่าจะไปทำตามรงทุกประการ ขณะนั้นพระเชษฐาฝาก
 แหวนพลอยไพรวุริยวง ๓ พลอยบุศราคำน้าทองวง ๓ เป็นแหวนทรง
 รังแตน กับกายคร่ำทองของโบราณเล่ม ๓ ฝากไปให้พระยาตากสิน
 ท้วย แต่เจ้าจงบอกแก่พระยาตากสินเขาท้วยว่า กายเล่มนี้เป็น
 ของ ๆ ข้าฝากไปให้แก่เขา แหวนสองวงนี้เป็นของเมียข้าฝากไป
 ตามที่ไไ้ระฤกถึงกันในเวลาถิ่นกานแสนอยากแสนแค้น

ฝ่ายกรมพระราชวัง รัชสิ่งของ แล้วยังลาออกไป ยังบ้าน แหวมแขวง
เมืองเพชรบุรี เทียบสืบเสาะหาก็คพบท่านนงเอียงมารดาพระยาตากสิน
จึงแจ้งความแต่ต้นจนถึงซึ่งจะรีบไปส่งให้พบกับพระยาตากผู้บุตร ฝ่าย
ท่านนงเอียงมารดาพระยาตากสินทราบก็มีความยินดี แลเชื่อด้วยทุก
ประการไม่มีความรังเกียจสงสัยเลย เพราะเป็นคนรู้จักคุ้นเคยมาช้านาน
แต่ครั้งอยู่ในกรุงมาด้วยกัน กรมพระราชวังท่านรับมารดาพระยาตากสิน
ลงเรือแล้ว ก็เร่งรีบไปหลายวันจึงถึงเมืองชลบุรี ชนพักอยู่ที่เรือน
สหายที่รักสนิทเหมือนญาติพี่น้องเรื่องนั้น คือ กรมขุนสุนทรภู่เขตร เจ้า
ค้างวงษ์ค้างหากหาไก่เกี่ยวข้องเป็นพระราชวงษ์ในกรุงเทพ ฯ ไม่

กรมพระราชวังพักอยู่ที่เมืองชลบุรี ทราบข่าวว่าพระยาตากยก
กองทัพไปตั้งอยู่ในเมืองจันทบุรีแล้ว ที่เมืองชลบุรีนั้นพระยาตากตั้ง
ให้ข้าหลวงเดิมอยู่รักษาเมือง กรมพระราชวังจึงเชิญพระมารดาพระ
เจ้าตากขึ้นช้างไปทาง ๘ วันก็ถึงเมืองจันทบุรี เพราะทางเป็นหล่มจึงช้า
ปลงช้างอยู่นอกกำแพงเมือง เชิญพระมารดาพระเจ้าตากสินพักอยู่นอก
เมืองก่อน กรมพระราชวังก็เข้าไปเฝ้าพระเจ้าตาก ๆ ก็ทรงพระราช
ปฏิสังขรณ์ปราสาทแต่ไกลเป็นอันมาก ก็ด้วยทรงคุ้นเคยแต่อยู่ในกรุงด้วย
กันมาช้านานแล้ว จึงครัดตามถึงบิดามารดาแต่ญาติที่อยู่ปรกติกก็ด้วยกัน
ๆ ๆ ว่าพลักพรากจากกันไปมาก เหลืออยู่ ๓ คนเท่านั้น แล้ว
กรมพระราชวังก็นำแหวนกัษกายถวายกุหลาบแจ่มแจ้งกับพระเชษฐาสั่งมา
นั้นทุกประการ พระเจ้าตากทรงรับไว้แล้วจึงครัดว่า ขอบใจนักหนา
ที่อยู่ไกลยังมีความอุสาหกิดถึงกัน เช่นนี้เขาเรียกว่ากัลยาณมิตร แล้ว

ครั้นว่า ทวีเราหนีพม่าพ้นไกลมาอยู่ที่นี้มีสุขมากแล้ว แต่มีทุกข์ขี้ดอก
 ๒ อย่าง คือวิตกกังวลจะถูกรุงแก๊ ผมอพม่าประการหนึ่ง กังวลวิตกถึง
 มารคาแต่ปลัดพรากจากกันไป จะเป็นประการใดก็ไม่ทราบ ความ
 สองข้อนี้เป็นความวิตกของเราใหญ่หลวงนัก ถ้ามีผู้มาช่วยเราในความ
 สองข้อนี้ให้คลายความวิตก ก็จะเป็นที่นบัตถจนกรายเท่าสิ้นชีวิตร ขณะ
 นั้นกรมพระราชวังกรายทูลว่าที่ทรงพระวิตก ๒ ชั้นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอ
 รัย พระราชทานอาสาให้สมัคร พระราชประสงค์ ได้ โดยเร็ว สักอย่างหนึ่ง
 ที่ขอสมเด็จพระพนับหลวงนั้นรับฉลองพระเทอพระคุณได้ พระเจ้าตาก
 จึงตรัสว่า เจ้าก็ปกครองการใดจึงจะไ้แม่ข้ามาโดยเร็ว ข้าเห็นยากอยู่
 เพราะตามเวลานี้ไหนจะไ้ โดยเร็ว กรมพระราชวังกรายทูลว่า ข้า
 พระพุทธเจ้าขอรัยพระราชทานพระราชวโรกาสขอเข้าเฝ้าให้ ไ้ไ้ ฝ่าดของ
 จะกรายทูลพระกรุณาได้ พระเจ้าตากก็ทรงพระอนุญาต ให้เข้าเฝ้า
 ณที่ ไ้ไ้พระองค์ กรมพระราชวังไ้เข้าเฝ้าไ้ไ้พระองค์แล้ว จึง
 กระซิบทูลว่า บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้า ไ้ เชิญ สมเด็จพระพนับหลวงมาพักอยู่
 นอกเมืองจันทบุรีแล้ว ขณะนั้นพระเจ้าตากทรงพระโสมนศ์ยินดียิ่งนัก
 จึงตรัสสรรเสริญสติปัญญา กรม พระราชวังว่า เป็นผู้ มีวิชา ไ้ครบฉลาด
 ถ้าเลิกประเสริฐยิ่งหาผู้จะเสมอมิได้ ไม่เลียดก็กรู จักมานาน แล้ว
 มีพระราช โองการ คำรัสสั่งกรมพระราชวัง ให้ออกไปรัยเสด็จสมเด็จพระ
 พนับหลวงเข้ามาในเมืองจันทบุรีแล้วจึงทรงพระกรุณาไปรคเกล้า ๆ ทั้ง
 กรมพระราชวังให้เป็นพระมหามนตรีเจ้ากรมพระตำรวจในขวา ถัดศักดิ์นา
 ๒๐๐๐ ไร่ พระราชทานเปลญวนใหม่เขี้ยวมีคนทามสองคนสำหรับเข้าเฝ้า

ทูลของทกวัน กับคนโทบญะหรือเงินดมยาคำ ๓ เลือ้เซ่มซาบอย่างน้อย
๓ กระบี่ขงทอง ๓ สองขกเซิงพก ๓ เป็นเควองยศ ๑ ขณะกรมพระ
ราชวังได้รับยศเป็นพระมหามนตรีนั้น พระชนม์พรรษาได้ ๒๔ ปี ใน
จุลศักราช ๓๓๒๘ ขกนนพศก ๑

ครั้นเมื่อพระเจ้าตากต่อเรือรบเสร็จแล้ว จึงยกทัพเรือเข้ามาปราบ
ปราม พม่าที่ตั้งอยู่รักษากรุงแลหัวเมืองต่าง ๆ พ่ายแพ้ ไปสิ้น ทำรัศ
สู้ให้พม่าพม่าเสียมากกว่าเอาไว้ แล้วยกเสด็จพระราชดำเนินกระบวนทัพ
ไปปราบปรามราชศัตรูทุกทิศานุทิศพ่ายแพ้รายคายแล้ว จึงเสด็จมา
ดำรงราชสมบัติในพระมหาเศวตฉัตร ในรัตนราชวโรบายสวรรยาธิปัต
ในกรุงธนบุรีในจุลศักราช ๓๓๓๐ ปีชวคสัมฤทธิศก ขณะนั้นพระชนม์
พรรษาพระเจ้าตากได้ ๓๕ พรรษา

ครั้งนั้นกรมพระราชวังแต่ครั้งยังเป็นพระมหามนตรีนั้น กราบทูล
พระเจ้าตากว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะขอกราบถวายบังคมลาออกไปเมือง
ราชบุรี รบหลวงยกกระบัตรทองคังพิชายมาถวาย ทำราชการ
ฉลองพระเดชพระคุณ พระเจ้าตากก็ทรงพระอนุญาตให้ออกไปรับเข้ามา
แล้วจึงทรงพระกรุณาไปรบกเกล้าฯ ทั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกย์ ในเวลานั้นเป็นทหลวงยกกระบัตร ครั้นไ้เข้ามารับราชการ
ไปรบกเกล้าฯ ให้เป็นที่พระราชวรินทร์เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา ถือ
ศกภินา ๓๖๐๐ ไร่ ในจุลศักราช ๓๓๓๐ ปีชวคสัมฤทธิศก ขณะนั้น
พระชนม์ได้ ๓๒ พรรษาพระราชทานเปลคนห้ามสองคน กระบี่ขงทอง
คนโทบญะหรือสองขกเซิงพก ๓ แล้วยพระราชทานที่บ้านไ้ไว้กับางว่า

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

ใหญ่ ให้พระราชวรินทร์อยู่ทำราชการใกล้พระราชวังมณเฑียรวิเศษ
อยู่กำขึ้นใต้ วักระมัง นี้เป็นอธบายใหม่ แล้วพระราชทานที่ บ้าน เหนือ
วักลัก ให้พระมหามนตรีอยู่ทำราชการใกล้พระราชวัง คือที่วังหน้าข้างใน
ผู้หญิงอยู่นั้น นี้เป็นคำอธิบายใหม่

ครั้งหนึ่งพระเจ้าตากมีพระราชโองการสั่งพระราชวรินทร์ผู้พี่ พระ
มหามนตรีผู้น้อง เป็นแม่ทัพยกไปปราบปรามเมืองนครราชสีมา ซึ่ง
เป็นข้าเจ้ามิตร ได้มีไชยชนะกลับมา มีความชอบจึงโปรดเกล้าฯ
เลื่อนพระราชวรินทร์เป็นที่พระยาอภัยรณฤทธิ จางวางกรมพระตำรวจซ้าย
ถือศักดินา ๓๐๐๐ ไร่ ในจุลศักราช ๓๓๓๐ ปีชวศัมฤทธิศก ขณะ
นั้นพระชนม์ได้ ๓๒ ปีโปรดเกล้าฯ ให้พระมหามนตรีเป็นพระยาอนุชิต
ราชา จางวางกรมพระตำรวจขวา ถือศักดินา ๓๐๐๐ ไร่ ในจุลศักราช
๓๓๓๖ ปีชวศัมฤทธิศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๒๕ พระพรรษา พระ
ราชทานเครื่องยศแก่พระยาทั้ง ๒ มีพานทองเช่นกัน ฯ

ครั้งหนึ่งพระเจ้าตากเสด็จพระราชดำเนินเป็นกองทัพ ไปปราบ
ปรามข้าศึกเมืองสว่างคบุรีฝ่ายเหนือซึ่งเป็นเสี้ยนหนามแผ่นดิน ครั้งนั้น
ตำแหน่งเจ้าพระยาบรมราชวังอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ตั้งพระยาอนุชิตราชา
ผู้น้องเป็นเจ้าพระยาบรมราช เสนาบดีกรมพระนครบาล ถือศักดินา ๓๐๐๐๐
ไร่ ในจุลศักราช ๓๓๓๒ ปีชวดโทศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๒๗
พรรษา พระราชทานเครื่องยศตามตำแหน่งเสนาบดี กระบี่ฝักทอง
แก้วคานหามเช่นกัน จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบรมราช ผู้น้อง
กับพระยาอภัยรณฤทธิผู้พี่ทั้งสองเป็นแม่ทัพนำ พระเจ้าตากเป็นแม่ทัพ

หลวง ยกไปปราบปรามเมืองสว่างคบุรี ครั้นนั้นทัพหลวงตั้งอยู่
 หากสูง เมื่อพระเจ้าตากประทับอยู่ที่ค่ายลหากสูงนั้น ทรงจัก
 กระบวนทัพทั้งปวง ซึ่งจะยกเข้าตีเมืองสว่างคบุรีนั้น ไปรุดเกล้า ๆ
 ให้เจ้าพระยาบรมราช ผู้ซึ่งเป็นแม่ทัพนำดี้อาญาสิทธิ ให้พระยาอภัย
 วรรณฤทธิผู้เป็นแม่ทัพ ยกเข้าล้อมเมืองสว่างคบุรีค้ำหน้า ให้พระยา
 อนุชิศรสา ข้าหลวงเดิมเป็นแม่ทัพเข้าล้อมค้ำหน้าให้พระยา
 พิไชยราชาเข้าล้อมค้ำหน้าตะวันออก ให้พระยาสุรบกินทรเป็นแม่ทัพเข้า
 ล้อมค้ำหน้าตะวันตก ให้เจ้าพระยาอินทรอภัยเป็นแม่ทัพกองหนุน เมื่อ
 ทรงจักทัพเสร็จแล้ว ก็ไปรุดให้กองทัพทั้งปวงยกเข้าตีเมืองสว่างคบุรี
 ให้รุ่งโรจน์ พระยานายทัพนายกองทั้งปวงก็ยกพลโยธาเข้าล้อมเมือง
 สว่างคบุรีไว้ทั้ง ๔ ด้าน เจ้าพระยาบรมราชเป็นผู้ดี้อาญาสิทธิกำกับ
 ทัพทั้งปวง ที่เมืองสว่างคบุรีนั้น ไม่มีกำแพงมีแต่เสาระเนียบค้ำด้วย
 ไม้ซอสนสักขี้ด ๆ ครั้นนั้นเจ้าพระยาบรมราชบังคับนายทัพนายกอง
 ทั้งปวง ให้ขับพลทหารเข้าหักแหกเสาระเนียบ เข้าไปในเมือง
 ไล่แต่ในเวลาโมงเช้า ในเมืองสว่างคบุรีเวลานั้น มีช่างพังค้ำคกถูก
 เป็นเผือก สมพงษ์ชาวบริสุทธิเป็นเผือกเอก เจ้าพระยาฝางซอเรือน
 ตั้งตัวเป็นเจ้าแผ่นดินสยามอยู่ในเมืองสว่างคบุรีนั้น ภาสกรช่างเผือก
 หนีออกจากเมือง ค้ำค้ำกองทัพพระยาอภัยวรรณฤทธิซึ่งตั้งล้อมอยู่ค้ำ
 หน้านั้นออกเป็นช่อง ก็หนีไปได้ โดยที่ค้ำนั้น เจ้าพระยาบรมราช

ที่เมืองสว่างคบุรีไว้ ๆ ครอบครัวยามาก มีไชยภักดิ์ลงมา มีความชอบ
 มาก จึงไปรุดเกล้า ๆ เดือนเจ้าพระยาบรมราชผู้น้อง เป็นเจ้าพระยา
 สวัสดิ์พิศณุวาธิราช ถือกักตึกนา ๓๐๐๐๐ ไร่ พระราชทานเครื่องยศ
 เต็มอก คือ ประกาศทองเสื่อหมวกทรงประภายสำหรับหนึ่ง สัปทนแพร
 แกรงคันหนึ่ง กับสิ่งของอื่นอีกเป็นอันมาก แล้วไปรุดให้เป็นผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองพระพิศณุโลกยหัวเมืองเอกอ ให้ตำแหน่งยศเมืองจตุลคักราช
 ๓๓๓๒ ปีชวดโทศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๕๗ พรรษา ในรัชกาลโทศก
 นั้น ทรงเลื่อนพระยาอภิรัตนฤทธิผู้ เป็นเจ้าพระยาบรมราช เสนาบดี
 เพราะมีความชอบ ที่รักษายกทัพนายกองไปติดตามช้างเผือก ถลกคันมาได้
 จึงได้เป็นเสนาบดีกรมพระนครบาล ถือกักตึกนา ๓๐๐๐๐ ไร่ ในจตุลคักราช
 ๓๓๓๒ ปีชวดโทศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๔ พรรษา พระราชทาน
 เครื่องยศตามตำแหน่งเสนาบดี ฟานทองกระบี่ฝักทองคนโททองกระโถน
 ทองสองขั้วป้อมคอกใหญ่ลายเทพนมถันแบ่งพก ๓ แครวคันหามแลงของ
 อื่นอีกมากตามธรรมเนียมเสนาบดี ๆ

ครั้นรุ่งขึ้นขเดาะตรีศก พระเจ้าตากทรงพระราชดำหริจะยกพยุห
 ไชยทัพไปทำมหาบุรุษทอนาการ สงครามปราบปรามกรุงกำพูชาซึ่งเป็น
 ประจามิตรให้ร้ายคายลงให้จึงได้ แต่จะต้องคิดการแรมยเพราะเป็นศึก
 ใหญ่ จึงจะได้ไชยชำนะแก่เขมร เมษทรงพระราชดำหริฉนี้แล้ว
 ก็พอเจ้าพระยาจักรีแขก ซึ่งเป็นหลวงนายศึกครั้งกรุงเก่าขึ้นถึงแก่
 อสัญกรรมลง จึงทรงเลื่อนเจ้าพระยาบรมราชเป็นเจ้าพระยาจักรี อรรคมหา
 เสนาบดี ที่สมุหนายก ถือกักตึกนา ๓๐๐๐๐ ไร่ พระราชทานเครื่องยศ

ตามธรรมเนียมมอรรคมหาเสนาบดี เมื่อได้รั้ตำแหน่งยศนี้ ใน
 รุศคักราช ๑๑๓๓ ย้เดาะศรัคก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๑๕ พรรษา แล้ว
 พระเจ้าตากไปรคเกล้า ฯ ให้ ถ้ออาญาสิทธิเป็นแม่ทัพใหญ่ยกไปปราบ
 ปรามเมืองเขมร ได้มีไชยชนะถลันมามีความชอบ พระราชทาน
 ถลกคันสันยศยศยศทองคำเปลว ไปรคให้ถันเข้ามาเฝ้าทูลละอองในพระ
 ราชวังเสมอเป็นนิกย เป็นรางวัลเมื่อรุศคักราช ๑๑๓๓ ย้เดาะศรัคก

ครั้งหนึ่งเมื่อรุศคักราช ๑๑๓๖ ย้มะเมียดศก พระเจ้าอึ้งวะใช้
 ให้ ไปสุพลาเป็นแม่ทัพหลวง ไปมย่งวนเป็นแม่ทัพนำยกมาตีเมืองเชียง
 ใหม้ได้แล้ว ไปสุพลาบังคับให้ไปมย่งวนอยู่รักษาเมืองเชียงใหม้ ฝ่าย
 ไปสุพลาแต่งให้พระยาจำบ้านลาว กับพระยาภาวดีละลาวเจ้าเมืองนคร
 ลำปางเป็นแม่ทัพนำ คุมกของทัพลาว ๕๐๐๐ ยกลงนำลงมารชกยักของ
 ทัพไทย ซึ่งจะยกขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม้นั้น ครั้งนั้นพระเจ้าตากไปรค
 เกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพถ้ออาญาสิทธิ เจ้าพระยาสุรสีห์เป็น
 ย้กขวา เจ้าพระยาสุวรรคโลกย์เป็นย้กซ้าย พระเจ้าตากเป็นทัพหลวง
 สมเค้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมขุนอินทรพิทักษ์เป็นทัพหลัง ครั้งนั้นรวม
 พลได้ ๕๐๐๐๐๐ เศษ ยกขึ้นไปรบกับพม่าซึ่งมารักษาเมืองเชียงใหม้

ครั้งนั้นทัพนำฝ่ายไทย คือ เจ้าพระยาจักรียกขึ้นไปถึงแม่น้ำเมือง
 เชียงใหม้ ฝ่ายทัพลาวซึ่งเป็นกองทัพนำของพม่านั้น ยกลงมาปะทะ
 กันกับทัพนำฝ่ายไทย แต่ยังไม่หาได้ค้รบกันไม่ ครั้งนั้นเป็นการ
 มหึคักรรยันัก ฝ่ายพระยาจำบ้านกับพระยาภาวดีละ ๒ นายเป็นทัพนำของ
 พม่า พระยาลาวทั้งสองเข้าหาเจ้าพระยาจักรี ขอสวามิภักคิย้แม่ทัพ

ไทย แล้วพระบาทาททั้งสองขออาสาเป็นแม่ทัพนำ ะนำกองทัพให้ขึ้นไป
 ไปต่อรบกับพม่า ๑ ครั้งนั้นเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพใหญ่ ไซ้ให้พระยา
 อิเขศรบดีทางวางมหาศเล็กครั้งกรุงเก่า ตกมาทำราชการคงที่เดิม
 อยู่ในกรุงธนบุรี คุมตัวพระบาทาททั้ง ๒ ลงมาเผ่าทูลของณะค่าย
 ทลวงเมืองเดิน พระเจ้าตากไ้ทรงทราบแล้ว ก็ทรงพระโสมนัสคำรัส
 สรรเสริญสติปัญญาเจ้าพระยาจักรีว่า มีเสียดที่เข่นชายนายทหารอันประ
 เสริฐุ เกล็ดบกถ่อมพระบาทาทพวกพม่าฆ่าศึกมาไ้มากถึง ๕๐๐๐ คนไม่
 ต้องรบพุ่งด้วยเครื่องสาคราวุธใช้อาวุธปากไม้ต้องขาดแก่พลไพร่ก็ไ้ลาว
 มามาก จึงพระราชทานมาพระที่นั่งสี่แกลงขอพระยาระลาหก แต่ง
 เครื่องกุดันกระบวนเทศพร้อมกันพระแสงขึ้นสิ้นคร่ำทองบอก ๓ สำหรับ
 หลงม้าฝากไปพระราชทานเป็นรางวัลแก่เจ้าพระยาจักรี แล้วพระราชทาน
 ขึ้นสิ้นคร่ำเงินสำหรับหลงม้า ๒ บอก ฝากไปให้เป็นรางวัลแก่เจ้าพระ
 ยาสุรสีห์บอก ๓ เจ้าพระยาสุวรรณคโลกย์บอก ๓ พระยาอิเขศรบดีรับ
 ของพระราชทานครบแล้ว ก็นำขึ้นไปให้แก่ท่านแม่ทัพทั้ง ๓
 ครั้นถึงเดือน ๓๒ บมเม็ยคอกศกฤคจักราช ๓๓๗๖ เจ้าพระยาจักรี
 แลเจ้าพระยาสุรสีห์ เจ้าพระยาสุวรรณคโลกย์ นายทัพนายกองก็ยกพล
 ทหารเข้าล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้ ครั้งนั้นไปสุพลาแลไปมะยุง่วน ยก
 ทหารพันผ่าแหกหักออกจากเมืองเชียงใหม่หนีไปไ้ เมืองเชียงใหม่
 ก็เสียแก่ไทย ไทยไ้ไชยชำนะ ครั้งนั้นพระเจ้าตากพระราชทานสนอง
 พระองค์เข้มขางน้อย ก็ไ้สำนเก็บวพุงเป็นรางวัลแก่เจ้าพระยา
 จักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ เจ้าพระยาสุวรรณคโลกย์ เสมอกันทั้ง ๓ นาย ใน
 ฤคจักราช ๓๓๓๖ บมเม็ยคอกศกฤคจักราช ๓๓๓๖ ๑

ครั้นเสด็จแล้วพระเจ้าตากก็เสด็จกลับมากองนครธนบุรี ฝ่าย
 เจ้าพระยาจักรีแม่ทัพใหญ่ก็ยกกองทัพกลับลงมา ครั้นถึงเมืองน่าน
 ก็แวะเข้าเกลี้ยกล่อมเจ้านครเมืองน่าน ๆ ก็ยอมเป็นเมืองขึ้นข้าขอบ
 ขันอิสมากรุงธนบุรี เจ้าพระยาจักรีก็รับภษาเจ้านครเมืองน่านลงมาเฝ้า
 ทูลลอบอง พระเจ้าตากก็ทรงโสมนัสตรัสสรรเสริญความดีความชอบ
 ของเจ้าพระยาจักรีว่า มีความชอบต่อราชการแผ่นดินเป็นอันมาก จึง
 พระราชทานพระแสงศอกทองคำทำมทของคำจำหลักเป็นศิษะนาคราช ก็ย
 พระอํารงค์ทรงมีฉาปประคัมเพื่อชรวงหนึ่ง เป็นรางวัลแก่เจ้าพระยาจักรี
 ในข้มเมียบดศกฤตศักราช ๑๑๓๖ ๗

ครั้งหนึ่งในแผ่นดินธนบุรีนั้นสมเด็จพระพันยหลวง กรมพระเทพา
 มาตุ พระราชชนนีในพระเจ้าตากทรง พระประสูติ พระยอ อักเนสัน
 เสกที่ทิวศคณวัน ๓ ๖ ๕ คำ ข้มเมียบดศกฤตศักราช ๑๑๓๖ พระ
 เจ้าตากมีพระราชโองการสั่งให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 แต่เวลานั้นยังเป็นเจ้าพระยาจักรี สมุหนายกเป็นแม่กองทำพระเมรุ ฅวัก
 บางยเรือโคจรถวายพระเพลิงกรมพระเทพามาตุ ๗ ครั้งนั้นพระเจ้าตาก
 ตรัสว่า อกรรมเนียบการพระเมรุ ต้องทำการมทรศพในฤดูแล้ง จึงจะ
 สมควรแก่การใหญ่ แต่การพระเมรุครั้งนี้จะรอไปทำต่อฤดูแล้งนั้นไม่ได้
 เพราะฤดูแล้งนั้นพม่าเคยมาทำศึกแก่เมืองไทร ยศาน ๕ สายเขตระ ๕ สายแดน
 ทุกขมีไคซาก การพระเมรุครั้งนี้จึงจำเป็นต้องทำในฤดูฝน เพราะว่าง
 ราชการทัพศึกกษพม่า แต่ถึงกระนั้นพระเจ้าตากก็ยังมีไคไว้วางพระ

หฤทัย มิได้ทรงประมาณในราชการศึก จึงไปรคเกล้า ๆ ให้เจ้าพระยา
สุรสีห์กับเจ้าพระยาสุวรรคโลกย์ เป็นแม่ทัพขึ้นไปตั้งรักษาเขตรแดนฝ่าย
เหนือ ๆ ฝ่ายที่กรุงอนบูวันนั้น ไปรคเกล้า ๆ ให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่กอง
ทำพระเมรุ ๆ นั้นเป็นการวิยเว่ง เจ้าพระยาจักรี จึงปลูกยาแก่นายงานแล
นายกำนทั้งปวงว่า เราจะทำคัมภีร์ข้างเคลือบทองน้ำตะโกมาทาเข้าเขี่ย
ขี้คั่วไม้ ครั้นขี้คั่วเสร็จแล้วในเคื่อนแก้ว เมื่อก่อนวันจะเชิญพระศพมา
เข้าพระเมรุนั้น ฝนตกทำใหญ่ชะของน้ำตะโกที่ขี้คั่วประคัยพระเมรุนั้น
ร่วงหลดกลงมาหมด

ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๆ ๘ ค่ำ ยี่มแม่สี่ตศก ๓๓๓๗ เวลา
เช้า ๕ โมง เจ้าพนักงานที่เชิญพระบรมโกศของคำขึ้นตั้งบนบศกเรือ
พระที่นั่งกิ่งแห่เป็นกระบวนพยุหยาตราไปสู่พระเมรุทั่วค่างยเรือใต้ ฝ่าย
พระเจ้าตากเสด็จพระราชดำเนินไปประทับบนพลับพลาหน้าพระเมรุ ทรง
ทอดพระเนตร เห็นกระตาคของ น้ำตะโก ที่ขี้คั่วประคัยประคัยของพระเมรุ
หลกร่วงลงมาสิ้น จึงทรงพระพิโรธเจ้าพระยาจักรีผู้เป็นแม่กองทำพระ
เมรุ จึงมีพระราชดำรัสสั่งว่า เราไว้ใจให้เป็นแม่กองทำพระเมรุ
ค่างหุค่างตาเรา เจ้าไม่เอาใจใส่ในราชการทำมักง่ายให้เมรุเป็น
เช่นนี้คั่วแล้วๆ ทำให้พระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินเสื่อมเสียไป จึง
มีพระราชดำรัสสั่งให้เจ้าพนักงานองครักษ์ ให้ลงพระราชอาญาโทษ
หลังเจ้าพระยาจักรี ๕๐ ที แล้วไปรคเกล้า ๆ ให้คำรองตำแหน่ง
ราชการ ตำแหน่งบศก ค่อยไป ๆ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า แต่ยังมี
เป็นพระยาอภัยภักดี ท้องรับพระราชอาญาเช่นหลัง ๓๐ ที
ในรัชกาลราช ๓๓๓๒ ยี่ชาติโทศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา

ครั้งนั้นเป็นเจ้าพระยาจักรีครองรั้วพระราชอาณาเขตหลัง ๕๐ ที่ในอุทิศ
ราช ๓๓๓๗ ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๘ พรรษา ฯ

อนึ่งในแผ่นดินกรุงธนบุรี จะเป็นอุทิศราชเท่าใดไม่ปรากฏใน
จดหมายเหตุ ครั้งหนึ่งพระเจ้าตากทรงนั่งพระกรรมฐานที่พระตำหนักแพ
สมเด็จพระวันรัตน์ ทงอยู่ นั่งกำกับเป็นประธาน พระเจ้าตากทรงนั่ง
บำเพ็ญในเวลายามเย็นนั้น เจ้าพระยาสุรสีห์ข้ามฝากมาจากบ้าน จอก
เรือเข้าที่ท้ายตำหนักแพแล้ว จึงเดินขึ้นไปปราศรัยจะเข้าเฝ้าพระเจ้าตาก
ในพระราชวัง ครั้นเดินขึ้นไปมองดูตามช่องลูกกรงฝาพระตำหนักแพเห็น
ข้าราชการล้อมวงอยู่มาก ก็เข้าใจว่าพระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่ที่นั่นแน่
จึงเดินตรงเข้าไปหมายจะเฝ้า เจ้าพนักงานที่ล้อมวงอยู่นั้น ร้องห้ามว่า
อย่าเข้ามาทรงนั่งพระกรรมฐานอยู่ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์จึงแอบพระทวาร
มองดูเห็นพระเจ้าแผ่นดินทรงนั่งบำเพ็ญ พระยาพิทักษ์ภูบาลจางวาง
รักษาพระองค์ หมอบอยู่ที่นั่นโยกมือให้ออกไปเสีย แต่เจ้าพระยาสุรสีห์
สำคัญว่าเขากวักมือให้เข้าไป จึงค่อยย่องเข้าไป ขณะนั้นสมเด็จพระ
พระวันรัตนทงอยู่แต่เห็น จึงถวายพระพรว่า เจ้าพระยาสุรสีห์ของเข้า
มาจะทำร้ายพระองค์เป็นแน่แท้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินลุกกระโดด
มาจับตัวเจ้าพระยาสุรสีห์ไว้ ใต้ โดยฉับไว กวับพระองค์ทรงคล้องแล้ว
ในการมวขยปล้ำกระบี่กระบอง สมเด็จพระเจ้าตากทรงค้นหาเครื่องอาวุธ
ที่จะเห็นชอบมาในหัว ก็หาพบไม่แต่สักสิ่งหนึ่ง แล้วจึงมีพระราช
กระทั้ถามว่า เหตุใดจึงย่องเข้ามาในที่ห้ามจะเป็นกระษัตริย์ เจ้าพระ
ยาสุรสีห์ทรงกราบทูลว่า พระยาพิทักษ์ภูบาลกวักมือให้เข้ามากระหม่อม

ฉนั้นสำคัญว่าจะมีอะไรช่วยราชการสิ่งไร แล้วคำรับตามพระยาพิทักษ์ภู
 ขาด ๆ กราบทูลว่าไม่ไต่ถักมือ เช่นแต่โยกมือให้ออกไป เจ้าพระ
 ยาสุรสีห์ก็เข้ามา พระเจ้าตากคำรับเป็นกระตุ้ถามว่า ทัวเจ้าเต่าก็
 เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ บ่อมเข้าใจในกฎหมายแลธรรมเนียบมอยู่สิ้นทุก
 ประการ ข้าจะให้เจ้าปรีโยทศทัวของเจ้าเอง ซึ่งเจ้าเข้าในท้อล้อมวงเช่น
 นี้ จะผิดชอบก็ร้ายประการใดจงว่าไปเถิด เจ้าพระยาสุรสีห์ก็กราบทูล
 ว่า โทษข้าพระพุทธเจ้าต้องวิบราชาชาทัว แล้วลงพระราชอาญาเขียน ๕๐
 ที ประหารชีวิตเสีย อย่าให้คนทั้งปวงทเยียงอย่างต่อไป พระเจ้า
 ตากก็ทรงฟังก็สั่งเวรพระไทย กณั้นนำพระเนตรไว้ ไม่ไต่ก็ทรงพระ
 กันแสงแล้วตรัสว่า เจ้าปรีโยทศของเจ้าหนักเกินไป ข้าไต่สัญญาไว้
 กับเจ้าเมื่อเจ้ารับแม่ของข้ามาให้แก่ข้านั้น ข้าว่าข้าจะไม่ฆ่าเจ้า เจ้าต้อง
 ปรีโยทศทัวของเจ้าใหม่ให้เขาลงอีก เจ้าพระยาสุรสีห์ก็กราบทูลว่า ถ้า
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ไม่ประหารชีวิต ต้องลงพระราชอาญา
 เขียน ๖๐ ทีแล้วส่งทัวไปจำไว้ในคุกจนตาย คำรับว่ายังมากนักถ้าส่ง
 ทัวไปจำไว้ในคุกจนตายข้าจะไต่ใครใช้เล่า พี่เจ้าคนเคียวไม่ภอใช้
 ให้ปรีโยทศมาใหม่ให้เขาลงอีก เจ้าพระยาสุรสีห์ก็กราบทูลว่า ถ้าทรงพระ
 กรุณาไม่จำไว้ในคุกจนตาย ต้องลงพระราชอาญาเขียน ๖๐ ทีแล้ว
 ถอกออกจากที่ขุนนางผู้ใหญให้เป็นไพร่ คำรับว่ายังเกินนัก เป็นไพร่
 เข้าใกล้พระเจ้าแผ่นดินไม่ไต่ ข้าจะปรีโยทศหาฤาภัยกับใครเล่า ให้ปรีโย
 ทศมาใหม่ เจ้าพระยาสุรสีห์ก็กราบทูลว่า ต้องลงพระราชอาญาเขียน ๖๐
 ทีแล้ว โปรดเกล้า ๆ ให้เช่นที่ขุนนางผู้ใหญ่ในตำแหน่งเดิม พระเจ้า

กษัตริย์ไทยหลายเวลาแล้ว ผลักเปลี่ยนกันมิใช่แปลว่าไชย วันหนึ่ง
 อะแซวุ่นก็ให้ล้ามาถามไทยว่า เวลาพรุ่งนี้จะขอหยุดพระไต่ถามมิได้
 ไทยจึงตอบว่าได้ พม่าจึงบอกว่าท่านอะแซวุ่นก็จะขอหยุดเจ้าพระยาจักรี
 แม่ทัพไทยสักเวลาหนึ่ง ว่ารูปร่างลักษณะอย่างไร จึงมีผมผมเข้ม
 แขงองอาจกล้าหาญนัก ฝ่ายไทยก็รับว่าจะออกไปให้พม่าหยุด ครั้น
 รุ่งขึ้นถึงวันกำหนดเจ้าพระยาจักรีก็แต่งตัวตามธรรมเนียมแม่ทัพไทยแล้ว
 ขึ้นมาชาวกันล้นพันแคว นายทัพนายกองฝ่ายไทยก็ตามออกจากเมือง
 พระพิศณุโลก ครั้นนั้นเปรียบกับกระแสน้ำไหลหลังถึงมาแต่ฝ่ายเหนือ
 เมื่อวสันตฤดู เจ้าพระยาจักรีก็ออกไปยืนม้าให้อะแซวุ่นหยุด อะแซ
 วุ่นก็ให้ล้ามาถามอายุศมีเจ้าพระยาจักรีว่าไต่เท่าใด ไทยตอบไปว่า
 ไต่ ๓๐ ปีเศษ แล้วเจ้าพระยาจักรีก็ให้ล้ามาถามอายุศมีอะแซวุ่นบ้าง
 พม่าตอบว่าไต่ ๗๒ ปี ขณะนั้นอะแซวุ่นพิจารณาลักษณะร้ายเจ้าพระยา
 จักรีถนัดแล้ว จึงสรรเสริญเจ้าพระยาจักรีว่ามีลักษณะดีรูปงามเป็นสง่า
 อายุศมีก็ยังเขวแต่ผมผมเข้มแข็งอาจสามารถต่อสู้กับเราผู้เขวได้ ท่านจง
 อุตสาหรักรักษาตัวไว้ให้ก่เกิด ภายนำท่านจะไต่ไปนักษัตรขงศ์หนึ่งในสยาม
 ประเทศเป็นแน่แล้ว อะแซวุ่นจึงว่าให้เจ้าพระยาจักรีเร่งรักษาเมือง
 พระพิศณุโลกไว้ให้มั่นคง เราจะตีเอาเมืองให้ไต่ ในครั้งนี้ เราจะไว้
 เกียรติยศฝ่ายเราผู้เป็นแม่ทัพนายทหารเอก จะหาผู้ทมิขญญาแลผมขอ
 เช่นเราในเวลานี้ไม่มี การสืบไปภายนำแม่ทัพพม่าทมิผมขอเสมอ
 ฤกว่ากว่าเราจะมาตีเอากรุงไทยไม่ได้อีกแล้ว อะแซวุ่นก็ว่าดังนี้แล้ว

จึงสั่งขุนนางนายทหารฝ่ายพม่าให้นำเอาเครื่องม้าทองคำสำหรับ ๓ ลักลาค
พีย ๓ คินสอแก้ว ๒ ก้อน น้ำมันคินสองหม้อมาให้เจ้าพระยาจักรี ขณะนั้น
พม่าก็ไทยก็มีไต่ทำร้ายแก่กันไปมาหากันได้ ๆ แต่พม่าตั้งล้อมเมือง
พระพิศณุโลกย์อยู่นาน จนเสบียงอาหารชักสั้นน้อยลงทุกวันจนหมดสิ้น
เชิงที่เกี่ยวเจ้าพระยาสุรสีห์เจ้าเมืองพระพิศณุโลกย์ก็ลาหน้ทงเมืองเสีย
อะแซวนกกตเมืองพระพิศณุโลกย์ได้ ๆ

ครั้งหนึ่งพระเจ้าตากไปรคเกล้า ๆ ให้เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยา
สุรสีห์ เป็นแม่ทัพยกขึ้นไปปราบปรามเมืองจำปาศักดิ์ มีไชยชนะแก่
ลาวซึ่งเป็นฆ่าศึกกลับลงมา พระเจ้าตากทรงพระราชดำรัสว่า เจ้าพระยา
จักรีมีความชอบต่อแผ่นดินมาก แต่ยศศักดิ์ยังหาเสมอกับความชอบไม่
จึงไปรคเกล้า ๆ พระราชทานตำแหน่งยศใหญ่เป็นสมเด็จเจ้าพระยามหา
กระษัตริย์ศึกพิภุมหิมาทุกนัคราระอาเทศ นเรศวรราชสุริยวงษ องค์
อัครบาทมฤคการ ขวรัตนบรินาเยก เอกอรรคมหาเสนาธิบดี ทรงศักดินา
๓๐๐๐๐ ไร่ พระราชทานเครื่องยศกระบี่ฝักทองคำชั้นรูปศิษะนาคราช ๑
พานหมากหลังเจียกทองคำจำหลักลายกุดั่นสรรพางค์ ๑ เต้าน้ำทองคำ
มีพานรอง ๑ พานรองร่วมทองคำ ๑ กระโถนทองคำ ๑ ไต้เงินท้าว
ช้างควานหวานคู่ ๑ สองขั้วปทุมคอกใหญ่ลายนาคราชก้านแย่งมีรูปเทพนม
ภก ๑ ประคำทองคำสาย ๑ แหวนนพเก้าวง ๑ เสือทรงประภายเข็ม
ชาย ๑ มาลาเส้าสะเท็น ๑ เสือสนอบเขี้ยวชาย ๑ กลดคันยาวมีระบาย
๒ ชั้นยอกขั้วทองคำเปลว ๑ เสลียงงา ๑ แคร่กันยามี่พนัก ๑ ทวน
ภู่งาค่ ๑ ของ้าวข้างกลเมก ๑ กั้นหยันขั้วกรฝักเงินกำไหล่ทอง ๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

ศักราช ๓๓๕๕ บัชาลจักวาศก ขณะทีวงกคนั้นพระชนม์ได้ ๕๗ พรรษา
 ครั้งนั้นมขมนตรีทั้งปวงพร้อมกันประชุมเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าพระยามหา
 กระษัตริย์ศึก ขึ้นเถลิงถวัลราชสมบัติ สืบพระบรมราชประเพณี
 พระองค์ท่านก็รับอาราธนาด้วยพระอาการศรัทธาภาพ แล้วจึงตั้งพระราช
 พิธีปราบทมิฬเศก ณวัน ๕ ๕ ๘ ค่ำ บัชาลจักวาศก จุลศักราช ๓๓๕๕
 เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลปฐมบรมวงษกรุงเทพ ฯ เมื่อใดครองราชสมบัติ
 นั้น พระชนม์ได้ ๕๕ พรรษา กับ ๒ เดือน ทรงพระนามว่าพระบาท
 สมเด็จพระปรโมรราชา มหาจักรีบรมนารถ นเรศวรราชวิวัฒนวงษ
 ปฐมพงษชาติราชรามธิบดีกนทร สยามพิชิตินทรวโรคม บรมนารถบพิตร
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เป็นเอกอรรคมหาราชชาติราชปฐมบรมวงษ
 คำรงศิริรัตนราชราโชดมหัยสวริยาธิบดี ครอบครองเป็นเจ้าของสถา
 ปนากรุงเทพมหานครโกสินทรมหินทรายุทธยา บรมราชธานี
 ประเทศขางอก แคว้นแคว้นแดนสยามอาณาจักร แล้วทรงตั้งสมเด็จพระ
 พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าบุญมา เจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นพระมหาอุปราช
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคลรับพระราชบัญชา ทรงศักดินา ๓๐๐๐๐๐
 กรมพระราชวังไ้รับที่พระมหาอุปราชากิเศก ในจุลศักราช ๓๓๕๕ บัชาล
 จักวาศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๘ พรรษา กับ ๘ เดือนไม่ยิ่งหย่อน กรม
 พระราชวัง ฯ คำรงตำแหน่งที่พระมหาอุปราชได้ ๒๓ ปี กับ ๘ เดือน
 ก็สวรรคต ในวัน ๕ ๕ ๒ ค่ำ บัชาลจักวาศก จุลศักราช ๓๓๖๕ ขณะนั้น
 พระชนม์ได้ ๖๐ พรรษา กรมพระราชวังประสูติ ณวัน ๕ ๕ ๓๓ ค่ำ บัชาล
 เบญจศก ๓๓๐๕ มีพระราชโอรส ๒๐ พระองค์ พระราชธิดา ๒๓ พระองค์

รวม ๔๓ พระองค์ ฝ่ายสมเด็จพระพุทธออกฟ้าฟ้าโลกย์ เสกตั้งทำวง
 ศิริราชสมบัติไว้ ๒๗ พรรษา กษัตริย์ ๒ เกือน สวรรคตณวัน ๕ ๓๓ ๘ คำ
 ขันเสงเอกศก รุสศักราช ๓๓๗๓ ขณะสวรรคตพระชนม์ไว้ ๗๒ พรรษา
 กษัตริย์ ๖ เกือน ท่านประสูตวัน ๕ ๕ คำขันมะโรงอัฐศก รุสศักราช ๓๐๘๘
 มีพระราชโอรส ๓๘ พระองค์ พระราชธิดา ๒๒ พระองค์ ตกพระ
 โโลหิต ๓ พระองค์ รวม ๔๓ พระองค์ พระนามท่านทั้ง ๔๓ พระองค์นั้น
 มีแจ้อยในฉบบพิศการนั้นแล้ว ๑ อนึ่งเรื่องราชการบักยาวในแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธออกฟ้าฟ้าโลกย์ ในระหว่าง ๒๘ ขันนั้นมาก
 แต่ไม่ได้นำมากกล่าวไว้ในที่นี้ เพราะว่ามีอยู่ในฉบบพิศการนั้นแล้ว

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระนามเดิม (จุ้ย, ครอบ)^๑ นั้นเป็นพระราชโอรสที่ ๕ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ท่านประสูติในวัน ๕ ๖ ๕ ค่ำ^๒ กนกนพศก จุลศักราช ๑๑๒๘ ขณะนั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกแก่พม่าซ้ำศึก ครั้งนั้นพระราชบิดายังดำรงอยู่ในที่หลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี ครั้งพระราชบิดายังไม่ดำรงถวัลย์ราชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทรนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระเจริญวัยวัฒนาขึ้นมีพระชนม์ได้ ๑๓ พรรษา พระราชบิดายังเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ในแผ่นดินพระเจ้าตาก สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ตั้งพิธีโสกันต์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยณที่เรือนของท่านซึ่งตั้งอยู่ใต้วัดระฆัง ในจุลศักราช ๑๑๕๑ ยุกนเอกศก ขณะเมื่อโสกันต์ครั้งนั้น สมเด็จพระวันรัตทองอยู่ อยู่ณวัดบางว่าใหญ่ มาสวคมนต์แล้วฉันเช้า ครั้นฉันแล้วท่านว่ากับเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ว่า เจริญพร มหาบพิตรจงอาสาเลี้ยงบุตรที่โสกันต์ไว้ให้ก็เด็ก นานไปภายน่าจะมีบุญวาสนามากจะได้ฟัง สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกตอบว่า เจ้าคุณเห็นว่าจะมีบุญแล้วผมถวายเจ้าคุณ ๆ เขาไปเลี้ยงไว้เด็ก ตั้งแต่วันโสกันต์แล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็มาเป็นศิษย์สมเด็จพระวันรัตทองอยู่ ณวัดบางว่าใหญ่ คือวัดระฆัง ทรงเล่าเวียง

๑ ในหนังสือราชสกุลวงศ์ว่า "ฉิม"

หนังสือขอมไทยแลพระไตรปิฎกทราบข้างแล้ว ก็ทรงเวียนแต่งภาพ
 กลอนก็ หาผู้จะเสมอมิได้ก็้วยสมเด็จพระวันรัตทองอยู่เป็นนกดราชัญ
 ฉลากในการแต่งภาพกลอน ชำนาญมาแต่อาจารย์ขุขันธ์ครั้งกรุงเก่า
 วิกทำอิฐ ครั้นเมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเสด็จได้ถึงดวลย
 ราชสมบัติเป็นเจ้าแผ่นดินแล้ว จึงไปรทเกล้า ฯ ตั้งพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาไลย เมื่อเวลานั้นพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา เป็น
 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย กรมหลวงอิศรสุนทร ทรงศักดินา
 ๕๐๐๐ ไร่ ตามพระราชกำหนดศักดินาเจ้าฟ้าต่างกรมลูกหลวงเอก
 เมื่อทรงรัชศกเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมนั้น ในจุลศักราช ๓๓๕๕ ปีชวดจัตวาศก
 เมื่อต้นรัชกาลปฐมกรุงเทพ ฯ เสด็จไปประทับอยู่ที่พระราชวังเดิมใต้
 วักระมัง อันเป็นที่บ้านหลวงของพระบิดา เมื่อเวลาโน้นนั้น ในชั้น
 กรมพระราชวังบวร ฯ มีพระราชบัญชาการสั่งให้ตำรวจไปเอาตัวสมเด็จพระ
 พระวันรัตทองอยู่ มาลักออกแล้วส่งพระราชอาญาเขมยหลัง ๓๐๐ ที
 แล้วการสั่งให้ประหารชีวิตเสีย ก็้วยทรงผูกเวรไว้แต่ครั้งขุขันธ์พระเจ้า
 กรุงธนบุรีนั้น ครั้นนั้นเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร จึงไปกราบทูล
 อ้อนวอนว่า ขอรับพระราชทานโทษประหารชีวิตนายทองอยู่ไว้ เหมือน
 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าสนองคุณครูอาจารย์สักครั้ง
 หนึ่ง ฝ่ายกรมพระราชวังก็ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโทษประหาร
 ชีวิตนายทองอยู่ให้แก่สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ ครั้นนั้นพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธบอกฟ้าฟ้าโลกย์ โปรดเกล้า ฯ ตั้งนายทองอยู่วันรัตนเป็น
 หลวงอนุชิตพิทักษ์ในกรมมหาดไทย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย เมื่อพระชนม์ได้ ๒๒

พรรษา ทรงผนวชเสด็จไปจำพรรษาอยู่ณวัดสมอราย ที่ชื่อว่าวัดราชา
 อิวาสน์ ในจุลศักราช ๑๑๕๐ บั้วอกสัมฤทธิ์ศักดิ์ก พระบาทสมเด็จพระ
 เลิศหล้านภาไลย รัชพระยศเป็นกรมหลวงอิศรสุนทรได้ ๒๕ ปี พระชนม์
 ได้ ๓๘ พรรษาไม่ยิ่งหย่อน จึงได้เฉลิมพระราชสมณเพศด้วยราชาภิเศก
 ณที่พระมหาอุปราชา ณวัน ๖ ๕ ค่ำ บั้วชาลอิฐศักดิ์ก จุลศักราช ๑๑๖๗ เป็นปี
 ที่ ๒๕ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร พระองค์ดำรงตำแหน่ง
 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช พระมหาอุปราชา กรมพระราชวังรัชพระราช
 บั้วชาล เสด็จไปประทับอยู่พระราชวังเดิมของพระเจ้าตากใต้วัดอรุณ ๑
 ครั้งนั้นหลวงอนุชิตพิทักษ์ ทองอยู่ นำบุตรหญิงชื่อเฮมมาถวายในกรม
 พระราชวังบวร ๑ มีพระราชบั้วชาลว่า เป็นลูกครุฑอาจารีจะ
 เขาเป็นเมียหาสมควรไม่ ครั้นจะคืนกลับไปก็จะเป็นที่เสียใจแก่บิดา แต่
 จะรับไว้เป็นลูกสไว้ได้ขั้ว จึงทรงรับท่านเฮมไว้แล้วพระราชทานให้
 พระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่ คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ท่านเฮมก็ไ้เป็นหม่อมท้ามในพระเจ้าลูกเธอ พระองค์ใหญ่ มีพระโอรส
 พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระองค์เจ้าชุมสาย คือ กรมขุนราชสีห
 วิกรม ๑ พระองค์ดำรงตำแหน่งที่พระมหาอุปราชากรมพระราชวังบวร ๑
 ได้ ๒ พรรษาได้ ๖ เดือน พระบรมมหาชนกนารถก็สวรรคต จึงเสด็จ
 ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบเนื่องต่อกับราชวงษสนอง พระองค์สมเด็จพระ
 บรมชนกนารถ โคขขัตยราชประเพณี ทั้งการพระราชพิธีปราบกาภิเศก

ณวัน ๓^๗ ๓๐ ค่ำ ยี่มะเส็งเอกศก จุลศักราช ๓๑๗๓ เป็นปีที่ ๓
 ในรัชกาลแผ่นดินกษัตริย์ ๒ ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๕๓ พรรษา กษัตริย์ ๖ เดือน ทรง
 พระนามตามราชสมญาว่า พระบาทสมเด็จพระบรมราชพงษเชษฐ มหเศรษฐ
 สุนทรไตรเศวตวรคชาทิศรมหาสวามินทร์ สยามรัชสุนทรวโรดม บรม
 จักรพรรดิพิลาศอาคารถาธิราชบรมนารถพิตร พระพุทธเลิศหล้านภา
 โถย ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ กรุงเทพ ฯ เสกเจ้าทรงราชสมบัติ
 ได้ ๓๕ ปี กษัตริย์ ๓๐ เดือน ก็สวรรคตณวัน ๕^๗ ๑๘ ค่ำ ยี่ออกนอกศก จุลศักราช
 ๓๓๗๖ ขณะเมื่อสวรรคตพระชนม์ได้ ๕๖ พรรษา กษัตริย์ ๕ เดือนเศษ ๓๘ วัน
 พระองค์มีพระราชโอรส ๔๔ พระราชธิดา ๒๘ รวม ๗๒ พระองค์ พระ
 นามท่านทั้ง ๗๒ นั้นมีแจ้งอยู่ในฉบับพิศภาษานั้นแล้ว

กรมพระราชวังบวร ฯ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 นภาโถยนั้น พระนามเดิมชื่อ ฉิม^๕ เป็นพระราชโอรสที่ ๖ ในแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า กรมพระราชวังบวรพระองค์นี้ ประสูติ
 ณวัน ๖^๗ ๕ ค่ำ ยี่มะเส็งเอกศก จุลศักราช ๓๓๓๕ เวลาบ่ายกับ ๕ บาท
 ประสูติครั้งพระราชบิดายังเป็นเจ้าพระยาจักรีกรุงธนบุรี ในแผ่นดินพระเจ้า
 ทาก ฯ ครั้นพระราชบิดาได้เสด็จสวรรคต สมบัติ เป็นพระเจ้า
 แผ่นดินปฐมกรุงเทพ ฯ แล้ววังทรงตั้งพระราชบุตรที่ ๖ พระองค์
 เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า (ฉิม) ทรงศักดินา ๓๕๐๐๐ ไร่
 ขณะเมื่อทรงรับเป็นเจ้าฟ้านั้น พระชนม์ได้ ๓๐ พรรษา ถ่วงมาอีก ๓ ปี
 พระชนม์ได้ ๓๓ พรรษา ถึงกำหนดจะเสกนักษัตรจึงพาไปกราบทูลตาม

๑ ในหนังสือราชสกุลวงศ์ว่า "จู่"

ธรรมเนียมเจ้าฟ้า แต่เวลานั้นมีราชการทัพพม่าเนื่อง ๆ มิได้เว้นว่าง
 จึงไปรบให้ตั้งพิธีโสกันต์ โดยสังเขปไม่มีเซาโกรลาศ เมื่อจุลศักราช
 ๓๓๕๗ บีมเสงสัปตศก โสกันต์แล้วได้ ๘ ปีพระชนม์ได้ ๒๓ พรรษา
 ทรงผนวชในจุลศักราช ๓๓๕๕ บีมสุเบญจศก จำพรรษาได้พรรษา ๓
 จึงลาผนวชออกมา พระราชบิดาทรงตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
 เจ้าฟ้าฉิม กรมขุนเสนาณรงค์ ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ไร่ ในจุลศักราช
 ๓๓๕๖ บีมชวดศก เป็นปีที่ ๓๓ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๓ กรุงเทพ ฯ
 ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๒๒ พรรษา ครั้นรุ่งขึ้นอีกปี ๓ พระราชบิดาทรงเลื่อน
 พระยศเป็นกรมหลวงเสนาณรงค์ ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ไร่ ในจุลศักราช
 ๓๓๕๗ บีมเถาะสัปตศก เป็นปีที่ ๓๔ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๓ กรุงเทพ ฯ
 ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๒๓ พรรษา ครั้นล่วงมาอีก ๓๒ ปี พระชนม์
 ได้ ๓๕ พรรษา พระราชบิดาทรงเลื่อนพระยศขึ้นเป็นพระขัติยวงษา
 ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ไร่ ในจุลศักราช ๓๓๖๘ บีมเถาะนศก เป็นปีที่
 ที่ ๒๖ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๓ กรุงเทพ ฯ กาลล่วงมาไม่ช้าสมเด็จพระ
 ชนกนารถสวรรคต พระองค์ท่านได้เฉลิมพระราชมณเฑียรเป็นที่พระ
 มหาอุปราช กรมพระราชวัง รียบพระราชขัตติยการ ทรงศักดินา ๓๐๐๐๐๐ ไร่
 ตั้งพระราชพิธีอุปราชาภิเศก ณ วัน ๑๓๐ ค่ำ บีมเสงเอกศก จุลศักราช ๓๓๗๓
 เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๒ กรุงเทพ ฯ ขณะนั้นพระชนม์ได้
 ๓๖ พรรษา กบ ๖ เดือนมีเศษ ๒๐ วัน พระองค์ได้เป็นแม่ทัพยกไปช่วย
 รบกับพม่าข้าศึกณเมืองถลาง สมเด็จพระบรมอนุชาธิราช พระมหา
 อุปราชกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จดำรงอยู่ในราชสมบัติ ๘ ปีกับ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิมท่านชื่อ ทับ
เป็นพระราชโอรสที่ ๓ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย พระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันที่ ๒๑^๕ ค่ำ ยี่แม่มพศก
จุลศักราช ๓๓๕๘ เป็นปีที่ ๖ ในรัชกาลแผ่นดินกรุงเก่า ประสูติครั้งที่
พระบรมชนกนารด ยังเป็นกรมหลวงอิศรสุนทรในแผ่นดินที่ ๓ กรุงเทพฯ
ครั้นเมื่อพระบรมชนกนารดได้เถลิงพระราชมณเฑียรที่พระมหาอุปราชกรม
พระราชวังแล้ว พระองค์ได้เลื่อนพระยศเป็นพระเจ้าหลานเธอ พระ
องค์เจ้า ทับ ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ไร่ ตามบรรดาศักดิ์พระราชบุตร
วังหน้า พระชนม์เจริญวัยได้ ๒๓ พรรษา เสกขออกทรงผนวชเป็น
พระภิกษุ ทรงประทับอยู่ณวัดราชสิทธาราม ในคลองบางกอกใหญ่
ในจุลศักราช ๓๓๖๘ ยี่แฉะนพศก จำพรรษาได้พรรษา ๓ ทรงลา
ผนวชออกมาได้ ปี ๓ พระชนม์ได้ ๒๒ พรรษา สมเด็จพระราชบิดาได้
เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ กรุงเทพฯ ทรงตั้งเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร
ทรงศักดินา ๓๕๐๐๐ ไร่ ตามบรรดาศักดิ์พระองค์เจ้าต่างกรมวังหลวง
ขณะทรงรับยศเป็นกรมหมื่น ในจุลศักราช ๓๓๗๓ ยี่แม่มเสงเอกศก เป็น
ปีที่ ๓ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๒ กรุงเทพฯ ครั้นกาลล่วงมา ๓๒ ปี
สมเด็จพระราชบิดาทรงเลื่อนพระยศกรมหมื่นเจษฎาบดินทร ขึ้นเป็น
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ไร่
ตั้งเช่นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าโท ต่างกรมในพระราชวังหลวง

ขณะนั้นเมื่อรัชพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอขึ้น พระชนม์ได้
 ๓๕ พรรษา ในรัชศักราช ๑๑๘๒ ขึ้นมะโรงโทศก เป็นปีที่ ๑๒ ใน
 รัชกาลแผ่นดินที่ ๒ กรุงเทพ ฯ ไส้กั้นนั้นทำพระราชพิธีในพระบรม
 มหาราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เมื่อ
 แผ่นดินพระพุทโธเลิศหล้าณภโถยนั้น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่น
 เจษฎาภินทร ท่านไต้เป็นมหาปอานาธิบดิ์ในราชการกรมท่าแลกรม
 พระตำรวนำหลังทั้งสิ้น แดไต้เป็นผู้รักษาของราษฎรที่มาร้องทุกข์
 แดไต้เป็นแม่กองกำกับลูกขุน ฅศาลหลวงแลตราการทุกศาล ท่าน
 พระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทั่วทั้งพระราชอาณาจักรสยาม ท่าน
 เป็นผู้รักษาเสด็จพระราชดำรัสแลพระราชประสงค์ ต่างพระเนตรพระ
 กรรณของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นพระบรมชนกนารถทั้งสิ้น ฯ

ครั้งหนึ่งพระราชบิดาไปรคเกล้า ฯ พระราชทานอาญาสิทธิให้เป็น
 แม่ทัพหลวงคุมพลทหารนายทัพนายกองแต่ล้วนเป็นขุนนางวังนำทั้งสิ้น
 ทั่วยกรันนกรมพระราชวังบวรสวรรคตแล้ว ท่านเป็นแม่ทัพไปตั้งค่าย
 คอยทัพพม่าฆ่าศึกที่ปลายกินแค้นเมืองกาญจนบุรี มีไชยชนะกลับมา
 เป็นพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่ง ฯ ครั้นล่วงมาไต้ ๒ ปี สมเด็จพระ
 ราชบิดาสวรรคต ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาภินทร
 ไต้เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินสืบสันตติวงศ์ของ
 พระองค์สมเด็จพระบรมชนกนารถ โดยฉัตติราชประเพณีโบราณ ทั้ง
 การพระบรมราชาภิเศกณวัน ๕ ๗ ๘ ค่ำ ขึ้นถกฉศก ศักราช ๑๑๘๖
 เป็นปีที่ ๑ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ทรงพระนามว่าสมเด็จ

พระปรมาภิวัตน์เสวยมหาเจษฎาบดินทร สยามินทร์วโรคมบรมอรรณิก
 มหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเจ้า
 แผ่นดินที่ ๓ กรุงเทพมหานครโกสินทร เสด็จดำรงราชสมบัติได้
 ๒๖ ปี กับ ๘ เดือนก็สวรรคต ฌวัน ๔-๕ ค่ำ ขึ้นยังเช่นโทษก
 รุสกักราช ๓๒๓๒ ปี ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๖๓ พรรษาไม่ยิ่งหย่อน มี
 พระราชโอรส ๒๒ พระราชธิดา ๒๘ รวม ๕๐ พระองค์ พระนามท่าน
 ทั้ง ๕๐ พระองค์นั้นมีแจ้งอยู่ในฉบบพิศดารนั้นแล้ว

กรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าท่านั้น พระ
 นามเดิมชื่ออรุโณทัย เป็นพระราชโอรสที่ ๓๘ ในพระบาทสมเด็จพระ
 พุทยอดฟ้าจุฬาโลกย์ กรมพระราชวังพระองค์นี้เป็นพระเจ้าอาว์ ใน
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านประสูติในวัน ๑ ค่ำขึ้นเสง
 สัปตศก รุสกักราช ๓๑๔๗ เป็นปีที่ ๔ ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ๑ ครั้น
 ทรงพระเจริญได้ ๒๔ พรรษา ใ้รับพระยศเป็นกรมหมื่นศักดิ์กิตติพลเสพลย์
 ทรงศักดินา ๓๕๐๐๐ ไร่ ในขึ้นเสงเอกศก รุสกักราช ๓๑๗๓ เป็น
 ปีที่ ๒๘ ในรัชกาลแผ่นดินที่ ๓ กรุงเทพ ๑ แลได้เป็นอธิบดีกรมพระ
 กลาโหม ในทันแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ๆ นั้น
 ท่านได้เป็นแม่ทัพตีอาณาสิทธิยกไปซัดคาทพอยุณเมืองเพชรบุรี ก้วย
 ท่านได้ทราบข่าวว่าพม่าฆ่าศึกกระยกมาทางเมืองมะฤทธิ ครั้นล่วงมาไม่
 ช้าก็ได้อเลิมพระราชมณเฑียรดำรงตำแหน่งยศเป็นพระมหาอุปราชกรม
 พระราชวัง ๑ รับพระราชบัญชา ทรงศักดินา ๓๐๐๐๐ ไร่ ตั้งการพิธี

• ในราชสกุลวงศ์ว่า เมื่อทรงพระเยาว์เรียกว่า "พระองค์ขาว"

อุปราชภิเศกสรงนำฉวัน ๓๖^๕ ๓๐ คำ บั้วอกฉอศก รุศคักราช ๓๓๗๖
 เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลแผ่นดินกษัตริย์ ๓ กรุงเทพ ฯ ขณะนั้นพระชนม์ได้
 ๓๘ พรรษา กษัตริย์ ๓๐ เกือน ๓๐ วัน พระองค์ได้เป็นแม่ทัพหลวงยกกองทัพ
 ไปปราบปรามเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์ซึ่งก๊กขบด ได้ไชยชนะเป็นพระ
 เกียรติยศ พระองค์ดำรงอยู่ในพระบวรราชสมบัติ โดยปรกติเพียง
 ๖ ปี ก็ทรงพระประชวรพระโรคมาเร้น พระนาภีเคียดโตขึ้นทุกวัน
 ทรงพระประชวรอยู่ ๓ กษัตริย์ ๓ เกือนก็สวรรคต ฉวัน ๑ บั้วโรงจัควาศก
 รุศคักราช ๓๓๘๕ เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลแผ่นดินกษัตริย์ ๓ กรุงเทพ ฯ ขณะ
 สวรรคตนั้น พระชนม์ได้ ๕๖ พรรษา กษัตริย์ ๕ เกือน พระองค์มีพระ
 ราชโอรส พระราชธิดา ตกพระโลหิตเสียดพระองค์หนึ่ง รวมพระ
 ราชโอรสพระราชธิดามีแจ้งอยู่ในคัมภีร์พิศดารโน้นแล้ว ฯ

